

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΓΕΝΙΚΗΣ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ

JULIANE ΚΟΚΟΤΤ

της 8ης Δεκεμβρίου 2005¹

I — Εισαγωγή

1. Η υπό κρίση υπόθεση ανάγεται σε διαδικασία διαπιστώσεως συμπράξεως από την Επιτροπή, η οποία αφορούσε το χονδρικό εμπόριο ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες. Στο πλαίσιο της διαδικασίας εκείνης, η οποία από τις πρώτες έρευνες μέχρι την απόφαση της Επιτροπής κάλυψε χρονικό διάστημα άνω των οκτώ ετών, η Επιτροπή επέβαλε χρηματικά πρόστιμα στη Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied (στο εξής: FEG) και σε ένα από τα μέλη της, στην Technische Unie BV (στο εξής: TU), λόγω ενεργειών αντίθετων προς το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ.

2. Η σχετική απόφαση της Επιτροπής, της 26ης Οκτωβρίου 1999² (στο εξής: προσβαλ-

λόμενη απόφαση) επικυρώθηκε πλήρως από το Πρωτοδικείο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων με την απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2003 στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-5/00 και T-6/00³ (στο εξής: αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση).

3. Το Δικαστήριο επελήφθη εν προκειμένω αιτήσεως αναρέσεως της FEG κατά της πρωτόδικης αυτής αποφάσεως⁴. Παράλληλα προς μια σειρά λόγων αναρέσεως με τους οποίους η FEG προβάλλει κατ' ουσίαν ελλείψεις στην αιτιολογία και παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ, προσάπτει ιδίως στο Πρωτοδικείο ότι δεν άντλησε τις αναγκαίες συνέπειες από την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της ενώπιον της Επιτροπής διαδικασίας.

1 — Γλώσσα του πρωτοτύπου: η γερμανική.

2 — Απόφαση 2000/117/ΕΚ της Επιτροπής, της 26ης Οκτωβρίου 1999, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 της Συνθήκης ΕΚ, υπόθεση IV/33.884 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied και Technische Unie (FEG και TU), κοινοποιηθείσα ως Κ (1999) 3439, ΕΕ 2000, L 39, σ. 1.

3 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 2003, σ. II-5761).

4 — Κατά της ίδιας αποφάσεως εκκρεμεί ενώπιον του Δικαστηρίου και άλλη αίτηση αναρέσεως της TU (υπόθεση C-113/04 P): βλ. συναφώς τις υπό σημερινή ημερομηνία προτάσεις μου (υπόθεση της 21ης Σεπτεμβρίου 2006, Συλλογή 2006, σ. I-8831, σ. I-8837).

II — Το νομικό πλαίσιο

των επιχειρήσεων, οι οποίες έχουν συνεργήσει στην παράβαση, όταν εκ προθέσεως ή εξ αμελείας:

4. Το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ απαγορεύει «όλες τις συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες τις αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς [...]».

α) διαπράττουν παράβαση των διατάξεων του [άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ],

[...]

5. Η Επιτροπή μπορεί στις περιπτώσεις αυτές να επιβάλλει χρηματικά πρόστιμα στις οικείες επιχειρήσεις. Συναφώς, το άρθρο 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17 του Συμβουλίου⁵ (στο εξής: κανονισμός 17) ορίζει τα εξής:

Κατά τον καθορισμό του ύψους του προστίμου πρέπει να λαμβάνονται υπόψη, εκτός από τη σοβαρότητα της παραβάσεως, και η διάρκειά της.»

III — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία

«Η Επιτροπή δύναται να επιβάλλει με απόφαση στις επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων πρόστιμο ύψους χιλίων μέχρι ενός εκατομμυρίου λογιστικών μονάδων, ή και ποσό μεγαλύτερο από αυτό μέχρι ποσοστού δέκα τοις εκατό του κύκλου εργασιών που επραγματοποιήθη κατά την προηγούμενη διαχειριστική περίοδο από μία

A — Πραγματικά περιστατικά και διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής

6. Η υπόθεση ανταγωνισμού στο πλαίσιο της οποίας ανέκυψε η υπό κρίση διαφορά αφορά το χονδρικό εμπόριο ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες, π.χ. καλώδια και σύρματα, καθώς και σωλήνες από PVC. Κατά τις διαπιστώσεις της Επιτροπής, υπήρχε στην αγορά αυτή ρύθμιση αποκλειστικής εμπορίας, επί της οποίας

⁵ — Κανονισμός 17: πρώτος κανονισμός εφαρμογής των άρθρων 85 και 86 της Συνθήκης (ΕΕ ειδ. έκδ. 08/001, σ. 25). Ο κανονισμός αυτός αντικαταστάθηκε εν τω μεταξύ με τον κανονισμό (ΕΚ) 1/2003 του Συμβουλίου, της 16ης Δεκεμβρίου 2002, για την εφαρμογή των κανόνων ανταγωνισμού που προβλέπονται στα άρθρα 81 και 82 της Συνθήκης (ΕΕ 2003, L 1, σ. 1). Ο κανονισμός αυτός τέθηκε σε ισχύ από την 1η Μαΐου 2004, οπότε για την υπό κρίση υπόθεση εφαρμογή έχει αποκλειστικά ο κανονισμός 17.

είχαν συμφωνήσει η ένωση επιχειρήσεων FEG, μεταξύ άλλων, με την ένωση επιχειρήσεων NAVEG⁶, υπό τη μορφή «συμφωνίας κυρίων», η οποία αποσκοπούσε στην παρεμπόδιση του εφοδιασμού μη μελών της FEG. Περαιτέρω, διαπιστώθηκε ότι η FEG περιόρισε την ελευθερία των μελών της να καθορίζουν τα ίδια τις τιμές πωλήσεως.

7. Στις σκέψεις 3 έως 5 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, το Πρωτοδικείο συνοψίζει τα πραγματικά περιστατικά της υπό κρίση υποθέσεως ως εξής:

«3 Η CEF Holdings Ltd (στο εξής: CEF UK), χονδρέμπορος ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων με έδρα το Ηνωμένο Βασίλειο, αποφάσισε να εγκατασταθεί στην ολλανδική αγορά, όπου ίδρυσε για τον σκοπό αυτό, τον Μάιο του 1989, μια θυγατρική, τη CEF City Electrical Factors BV (στο εξής: CEF BV). Κρίνοντας ότι αντιμετώπιζαν προβλήματα εφοδιασμού στις Κάτω Χώρες, η CEF BV και η CEF UK (στο εξής αποκαλούμενες από κοινού: CEF) υπέβαλαν στην Επιτροπή, στις 18 Μαρτίου 1991, καταγγελία που πρωτοκολλήθηκε την επομένη.

4 Η καταγγελία αυτή στρεφόταν κατά τριών ενώσεων επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στον τομέα των ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων, καθώς και κατά των μελών τους. Εκτός από τη FEG, η καταγγελία αφορούσε τη Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied (ολλανδική ένωση των αποκλειστικών αντιπροσώπων ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων, στο εξής: NAVEG) και την Unie van Elektrotechnische Ondernemers (ένωση ηλεκτροτεχνικών επιχειρήσεων, στο εξής: UNETO).

5 Η CEF θεωρούσε ότι οι ενώσεις αυτές και τα μέλη τους είχαν συνάψει αμοιβαίες συλλογικές συμφωνίες αποκλειστικής εμπορίας σε όλα τα επίπεδα της αλυσίδας διανομής ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων στις Κάτω Χώρες. Επομένως, για έναν χονδρέμπορο ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων που δεν είναι μέλος στη FEG είναι πρακτικά αδύνατον να εγκατασταθεί στην ολλανδική αγορά. Οι κατασκευαστές και οι αντιπρόσωποί τους ή οι εισαγωγείς εφοδιάζουν μόνο μέλη της FEG· οι εργολάβοι ηλεκτρικών εγκαταστάσεων αγοράζουν μόνον από αυτούς. Με έγγραφο της 22ας Οκτωβρίου 1991 η CEF επέκτεινε το περιεχόμενο της καταγγελίας της και κατήγγειλε συμφωνίες μεταξύ της FEG και των μελών της, σχετικά με τις τιμές και τις εκπτώσεις, καθώς και συμφωνίες βάσει των οποίων αποκλειόταν η συμμετοχή της CEF σε ορισμένα έργα. Από τον Ιανουάριο του 1992, η CEF κατήγγειλε επίσης κάθετες συμφωνίες περί καθορισμού των τιμών μεταξύ ορισμένων κατασκευαστών ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων και χονδρεμπόρων μελών της FEG.»

8. Επιπλέον, στις σκέψεις 6 έως 14 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με τη διεξαγωγή των ερευνών και της διαδικασίας από την Επιτροπή, διαπιστώνονται τα εξής:

«6 [Από τον Ιούνιο έως τον Αύγουστο του 1991, η Επιτροπή απηύθυνε μεταξύ άλλων στη FEG διάφορες αιτήσεις παροχής πληροφοριακών στοιχείων βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού 17.]

⁶ — Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied.

- 7 Με έγγραφο της 16ης Σεπτεμβρίου 1991, η Επιτροπή απηύθυνε στη FEG ειδοποίηση σχετικά, μεταξύ άλλων, με τις πιέσεις που ασκούσαν σε ορισμένους προμηθευτές ηλεκτροτεχνικού υλικού ώστε να μην εφοδιάζουν τη CEF, τις εναρμονισμένες πρακτικές εκ μέρους μελών της FEG όσον αφορά τις τιμές και τις εκπτώσεις, καθώς και το όριο του κύκλου εργασιών που ισχύει ως κριτήριο για την προσχώρηση στη FEG.
- 8 Στις 27 Απριλίου 1993, η Επιτροπή υπέβαλε ερωτήσεις σε ορισμένους προμηθευτές ηλεκτροτεχνικού υλικού βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού 17.
- 9 Στις 10 Ιουνίου 1994, η Επιτροπή ζήτησε από τη FEG πληροφοριακά στοιχεία βάσει του άρθρου 11 του κανονισμού 17.
- 10 Στις 8 και 9 Δεκεμβρίου 1994, η Επιτροπή διενήργησε επιθεωρήσεις, βάσει του άρθρου 14, παράγραφος 3, του κανονισμού 17, στη FEG και σε ορισμένα από τα μέλη της, μεταξύ των οποίων η TU.
- στην TU] (στο εξής: ανακοίνωση των αιτιάσεων). Η FEG και η TU υπέβαλαν παρατηρήσεις απαντώντας στην ανακοίνωση αυτή, στις 13 Δεκεμβρίου 1996 και στις 13 Ιανουαρίου 1997 αντίστοιχως.
- 12 Η FEG και η TU απηύθυναν στην Επιτροπή αρκετές αιτήσεις προσβάσεως στον φάκελο της υποθέσεως. Αφού έλαβαν γνώση, στις 16 Σεπτεμβρίου 1997, ορισμένων πρόσθετων στοιχείων του φακέλου, υπέβαλαν στην Επιτροπή, στις 10 Οκτωβρίου 1997, πρόσθετο υπόμνημα ως απάντηση στην ανακοίνωση των αιτιάσεων.
- 13 Στις 19 Νοεμβρίου διεξήχθη ακρόαση παρουσία όλων των αποδεκτών της ανακοινώσεως των αιτιάσεων καθώς και της CEF.
- 14 Κατόπιν τούτων, στις 26 Οκτωβρίου 1999, η Επιτροπή εξέδωσε την προσβαλλόμενη απόφαση [...]

B — Η προσβαλλόμενη απόφαση

- 11 Στις 3 Ιουλίου 1996, η Επιτροπή ανακοίνωσε τις αιτιάσεις της στη FEG και σε επτά μέλη της [μεταξύ άλλων και 9. Με την προσβαλλόμενη απόφαση, η Επιτροπή διαπίστωσε, κατ' ουσίαν, δύο

παραβάσεις του άρθρου 81, παράγραφος 1, [...] ΕΚ εκ μέρους της FEG και της επέβαλε συναφώς πρόστιμο. Το διατακτικό της προσβαλλομένης απόφασεως ορίζει τα εξής:

Άρθρο 4

«Άρθρο 1

Η FEG παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, της συνθήκης ΕΚ συμμετέχοντας σε συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας που αποσκοπούσε στην παρεμπόδιση του εφοδιασμού εταιρειών που δεν είναι μέλη της FEG, βάσει συμφωνίας με τη NAVEG και εναρμονισμένων πρακτικών με προμηθευτές που δεν εκπροσωπούνταν στη NAVEG.

1. Η FEG υποχρεούται να παύσει πάραυτα τις παραβάσεις που αναφέρονται στο άρθρα 1 και 2, εάν δεν το έχει ήδη πράξει.

[...]

Άρθρο 2

Άρθρο 5

Η FEG παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, της συνθήκης ΕΚ περιορίζοντας, με άμεσο και έμμεσο τρόπο, την ελευθερία των μελών της να καθορίζουν ανεξάρτητα τις τιμές πώλησης. Ενήργησε τοιοιτοτρόπως μέσω της δεσμευτικής συμφωνίας για σταθερές τιμές, της δεσμευτικής συμφωνίας για τις δημοσιεύσεις, της αποστολής στα μέλη της κατευθυντήριων γραμμών για μεικτές και καθαρές τιμές, και παρέχοντας ένα φόρουμ στο οποίο τα μέλη της συζητούσαν θέματα τιμών και εκπτώσεων.

1. Για τις παραβάσεις που αναφέρονται στα άρθρα 1 και 2, επιβάλλεται στη FEG πρόστιμο 4,4 εκατομμυρίων ευρώ.

[...]»

10. Κατά τον υπολογισμό του προστίμου, η Επιτροπή λόγω πλημμελειών της διοικητικής διαδικασίας που αναγνώρισε η ίδια, και όχι μόνον για τη σημαντική διάρκεια της διαδικασίας, μείωσε το ποσό του προστίμου κατά 100 000 ⁷.

- ακόμη επικουρικότερον, να μειώσει το ποσό του αντιστοίχου προστίμου και
- να καταδικάσει την Επιτροπή και τις παρεμβαίνουσες στα δικαστικά έξοδα.

12. Η αίτηση ασφαλιστικών μέτρων της FEG δεν ευδοκίμησε ¹¹.

Γ — *Η ένδικη διαδικασία*

11. Κατά της προσβαλλομένης αποφάσεως τόσο η FEG ⁸ όσο και η TU ⁹ άσκησαν προσφυγή ενώπιον του Πρωτοδικείου με την οποία ζήτησαν από το Πρωτοδικείο:

- να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση ¹⁰,
- επικουρικώς, να ακυρώσει τον καθορισμό του αντιστοίχου προστίμου,

13. Η CEF BV και η CEF UK (στο εξής από κοινού: CEF) έγιναν δεκτές να παρέμβουν προς στήριξη των αιτημάτων της Επιτροπής, με διάταξη του προέδρου του πρώτου τμήματος του Πρωτοδικείου ¹².

14. Αφού αποφασίσθηκε η συνεκδίκαση των υποθέσεων T-5/00 και T-6/00 για τη διευκόλυνση της προφορικής διαδικασίας και την έκδοση κοινής αποφάσεως, το Πρωτοδικείο εξέδωσε στις 16 Δεκεμβρίου 2003 την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, με την οποία

- απέρριψε την προσφυγή και
- καταδίκασε τις προσφεύγουσες στα δικαστικά έξοδα για κάθε διαδικασία.

7 — Βλ. τις αιτιολογικές σκέψεις 151 έως 153 της προσβαλλομένης αποφάσεως.

8 — Υπόθεση T-5/00.

9 — Υπόθεση T-6/00.

10 — Στην υπόθεση T-6/00 η TU ζήτησε επιπλέον, επικουρικώς, την ακύρωση των περιεχομένων στο άρθρο 3 της προσβαλλομένης αποφάσεως διαπιστώσεων παραβάσεων του άρθρου 81 ΕΚ που την αφορούν.

11 — Διατάξεις του Προέδρου του Πρωτοδικείου της 14ης Δεκεμβρίου 2000, T-5/00 R, FEG κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. II-4121), και του Προέδρου του Δικαστηρίου της 23ης Μαρτίου 2001, C-7/01 P(R), FEG κατά Επιτροπής (Συλλογή 2001, σ. I-2559).

12 — Διάταξη της 16ης Οκτωβρίου 2000 στις υποθέσεις T-5/00 και T-6/00.

15. Με την αίτηση αναιρέσεως που κατέθεσε στη Γραμματεία του Δικαστηρίου στις 26 Φεβρουαρίου 2004, η FEG ζητεί στο εξής από το Δικαστήριο:

- να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-5/00 και T-6/00, ή τουλάχιστον στην υπόθεση T-5/00, και, δικάζοντας εκ νέου επί της ουσίας, να ακυρώσει εν όλω ή εν μέρει την απόφαση της Επιτροπής, ή τουλάχιστον να μειώσει σημαντικά το πρόστιμο που επιβλήθηκε στη FEG,
- επικουρικώς, να αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση στις συνεκδικασθείσες αποφάσεις T-5/00 και T-6/00, ή τουλάχιστον στην υπόθεση T-5/00, και να αναπέμψει την υπόθεση στο Πρωτοδικείο και
- να καταδικάσει την Επιτροπή στα έξοδα τόσο της δίκης ενώπιον του Δικαστηρίου όσο και της δίκης ενώπιον του Πρωτοδικείου.

16. Η Επιτροπή ζητεί από το Δικαστήριο:

- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της ως απαράδεκτη ή τουλάχιστον ως αβάσιμη και

- να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.

17. Η παρεμβαίνουσα CEF ζητεί από το Δικαστήριο:

- να απορρίψει την αίτηση αναιρέσεως στο σύνολό της ως προδήλως απαράδεκτη, ως απαράδεκτη ή εν πάση περιπτώσει ως αβάσιμη και
- να καταδικάσει την αναιρεσείουσα στα δικαστικά έξοδα.

18. Η αίτηση αναιρέσεως εξετάστηκε ενώπιον του Δικαστηρίου κατ' αρχάς στο πλαίσιο της έγγραφης διαδικασίας και στη συνέχεια, στις 22 Σεπτεμβρίου 2005, στο ακροατήριο —από κοινού με την υπόθεση C-113/04 P.

IV — Επί του δευτέρου έως και του έκτου λόγου αναιρέσεως

19. Με τον δεύτερο έως και τον έκτο λόγο αναιρέσεως, η FEG βάλλει κατά διαφόρων κεφαλαίων της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στα οποία το Πρωτοδικείο ασχολείται με τις κατ' ιδίαν διαπιστώσεις της Επιτροπής σχετικά με τις παραβιάσεις του δικαίου περί ανταγωνισμού και τη διάρκειά τους.

20. Πριν από την κατ' ιδίαν αξιολόγηση αυτών των λόγων αναιρέσεως, είναι σκόπιμο να υπομνησθεί το κριτήριο ελέγχου το οποίο προκύπτει από τα άρθρα 225, παράγραφος 1, ΕΚ και 58, παράγραφος 1, του Οργανισμού του Δικαστηρίου και το οποίο εφαρμόζει το Δικαστήριο κατά παγία νομολογία στην αναίρετική διαδικασία¹³. Η αίτηση αναιρέσεως περιορίζεται στα νομικά ζητήματα. Κατά συνέπεια, το Πρωτοδικείο είναι το μόνο αρμόδιο για τη διαπίστωση και την εκτίμηση των κρίσιμων πραγματικών περιστατικών καθώς και για την εκτίμηση των αποδείξεων, η δε εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδεικτικών στοιχείων, με την επιφύλαξη της περιπτώσεως παραμορφώσεως των στοιχείων αυτών, δεν αποτελεί νομικό ζήτημα, υποκείμενο στον έλεγχο του Δικαστηρίου στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως.

21. Επιπλέον, δεν πληροί τις επιταγές του νόμου η αίτηση αναιρέσεως η οποία, χωρίς να περιέχει επιχειρηματολογία αποσκοπούσα ειδικώς στον προσδιορισμό της πλάνης περί το δίκαιο με την οποία βαρύνεται η αναίρεσιβαλλόμενη απόφαση, περιορίζεται στην επανάληψη των λόγων και των επιχειρημάτων που έχουν ήδη προβληθεί ενώπιον του Πρωτοδικείου. Συγκεκριμένα, μια τέτοια αίτηση αναιρέσεως αποτελεί στην πραγματικότητα αίτηση για απλή επανεξέταση της ασκηθείσας ενώπιον του Πρωτοδικείου προσφυγής, πράγμα που δεν εμπίπτει στην αρμοδιότητα του Δικαστηρίου¹⁴.

22. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, θα εξετασθούν κατωτέρω ο δεύτερος έως και ο έκτος λόγος αναιρέσεως.

Α — Δεύτερος λόγος αναιρέσεως: δεν ελήφθησαν υπόψη απενοχοποιητικά στοιχεία όσον αφορά τη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας

23. Με τον δεύτερο λόγο αναιρέσεως η FEG ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο δεν σεβάστηκε το τεκμήριο αθωότητας και αθέτησε την υποχρέωση αιτιολόγησεως, καθόσον δεν αναγνώρισε ορισμένα έγγραφα ως απενοχοποιητικά στοιχεία, τα οποία συντάχθηκαν μεν μετά την έναρξη των ερευνών της Επιτροπής, πλην όμως πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων.

24. Αυτός ο λόγος αναιρέσεως, ο οποίος συνδέεται στενά με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, αφορά ιδίως τις σκέψεις 196 και 208 της αναίρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Στις σκέψεις αυτές το Πρωτοδικείο εξετάζει την αποδεικτική ισχύ διαφόρων εγγράφων τρίτων που διαβιβάστηκαν στην Επιτροπή, τα οποία, κατά την FEG, καταρρίπτουν τις προβαλλόμενες αιτιάσεις σε σχέση με το συλλογικό σύστημα αποκλειστικής εμπορίας. Το Πρωτοδικείο καταλήγει συναφώς στο συμπέρασμα ότι τα οικεία έγγραφα δεν θα μπορούσαν να αποδυναμώσουν τη διαπίστωση της Επιτροπής ότι η υφιστάμενη μεταξύ της FEG και της NAVIG «συμφωνία κυρίων» τέθηκε πράγματι σε εφαρμογή¹⁵.

13 — Βλ. μόνον τις αποφάσεις της 15ης Σεπτεμβρίου 2005, C-37/03 P, BioID (Συλλογή 2005, σ. I-7975, σκέψεις 43 και 53), και της 7ης Ιανουαρίου 2004, C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P και C-219/00 P, Aalborg Portland κ.λπ. κατά Επιτροπής, αποκαλούμενη «Τσιμέντο» (Συλλογή 2004, σ. I-123, σκέψεις 47 έως 49).

14 — Αποφάσεις της 4ης Ιουλίου 2000, C-352/98 P, Bergaderm και Goupil κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-5291, σκέψη 35), της 23ης Μαρτίου 2004, στην υπόθεση C-234/02 P, Lamberts (Συλλογή 2004, σ. I-2803, σκέψη 77), και της 30ής Ιουνίου 2005, C-286/04 P, Eurocermetex κατά ΓΕΕΑ (Συλλογή 2005, σ. I-5797, σκέψη 50).

15 — Βλ. και σκέψη 209 της αναίρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

25. Αντιθέτως, η FEG ισχυρίζεται ότι η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση εμπεριέχει *αντιφάσεις*. Αφενός, δεν λαμβάνει υπόψη το έγγραφο οχλήσεως που απέστειλε η Επιτροπή ως βάση για την εφαρμογή της αρχής της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας. Το Πρωτοδικείο εξέλαβε, σχετικώς, την FEG ως αντιμετωπίζουσα κατηγορία από της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και όχι από της επιστολής του εγγράφου οχλήσεως. Αφετέρου, όμως, όσον αφορά την εκτίμηση των αποδεικτικών στοιχείων, το Πρωτοδικείο εκλαμβάνει την FEG ως αντιμετωπίζουσα κατηγορία ήδη από της αποστολής του εγγράφου οχλήσεως και όχι από της αποστολής της ανακοινώσεως των αιτιάσεων. Το Πρωτοδικείο αρνείται να αναγνωρίσει σε ορισμένα έγγραφα *αυτομάτως* και *άνευ περαιτέρω διευκρίνισης* την ιδιότητα των απενοχοποιητικών στοιχείων για τον λόγο και μόνον ότι αυτά συνετάχθησαν μετά την έναρξη της έρευνας της Επιτροπής και την αποστολή του εγγράφου οχλήσεως.

26. Το ζήτημα αν η αιτιολογία μιας αποφάσεως του Πρωτοδικείου είναι αντιφατική αποτελεί νομικό ζήτημα, το οποίο ως τέτοιο μπορεί να προβληθεί στο πλαίσιο αιτήσεως αναιρέσεως¹⁶. Επομένως, η αίτηση αναιρέσεως της FEG είναι συναφώς παραδεκτή.

27. Σε αντιδιαστολή εντούτοις προς όσα προφανώς υποστηρίζει η FEG, η εκτίμηση

της αποδεικτικής ισχύος των εγγράφων και η εκτίμηση του εύλογου χαρακτήρα της διάρκειας της διαδικασίας ουδόλως συνδέονται μεταξύ τους. Κατά συνέπεια, τα δύο κεφάλαια της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στα οποία το Πρωτοδικείο εξέτασε τη διάρκεια της διαδικασίας και την αποδεικτική ισχύ των επίμαχων εγγράφων, δεν έχουν καμία λογική σχέση μεταξύ τους και δεν μπορούν, επομένως, όπως ισχυρίζεται η FEG, να τελούν σε αντίφαση το ένα προς το άλλο.

28. Ειδικότερα, το γεγονός και μόνον ότι συγκεκριμένο έγγραφο συνετάχθη *πριν* από την ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν καθιστά κατ' ανάγκη το έγγραφο αυτό απενοχοποιητικό στοιχείο. Ομοίως, έγγραφο το οποίο συνετάχθη *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν είναι κατ' ανάγκη ενοχοποιητικό στοιχείο. Αντιθέτως, ένα έγγραφο πρέπει πάντοτε να εξετάζεται λαμβανομένων υπόψη όλων των συνθηκών της συγκεκριμένης περιπτώσεως ως προς την αποδεικτική ισχύ του. Επομένως, ένα φερόμενο απενοχοποιητικό στοιχείο χάνει την ισχύ του για τον λόγο ότι προέκυψε κατόπιν πρωτοβουλίας των κατηγορουμένων και σε χρονική στιγμή κατά την οποία ήταν ήδη σαφές ότι η Επιτροπή είχε την πρώτη υποψία για παραβίαση του δικαίου του ανταγωνισμού και οι οικείες επιχειρήσεις είχαν, επομένως, προειδοποιηθεί (*in tempore suspecto*). Σ' αυτήν ακριβώς την εκτίμηση κατέληξε το Πρωτοδικείο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση χωρίς να υποπέσει σε νομικό σφάλμα.

29. Επομένως, κατ' αποτέλεσμα, ο δεύτερος λόγος αναιρέσεως προβάλλεται μεν παραδεκτως, πλην όμως είναι αβάσιμος.

16 — Αποφάσεις της 7ης Μαΐου 1998, C-401/96 P. Somaco κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-2587, σκέψη 53), και της 17ης Δεκεμβρίου 1998, στην υπόθεση C-185/95 P. Baustahlgewebe κατά Επιτροπής (Συλλογή 1998, σ. I-8417, σκέψη 25). Υπό την ίδια έννοια και η απόφαση της 7ης Ιουλίου 2005, C-208/03 P. Le Pen κατά Κοινοβουλίου (Συλλογή 2005, σ. I-6051, σκέψη 45).

Β — Τρίτος λόγος αναιρέσεως: διεξαγωγή αποδείξεων όσον αφορά τη διάρκεια της συλλογικής συμφωνίας περί αποκλειστικής εμπορίας

30. Με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ και την υποχρέωση αιτιολογήσεως, καθόσον έκρινε ικανοποιητική τη διεξαγωγή αποδείξεων από την Επιτροπή όσον αφορά την ύπαρξη, πρωτίστως όμως όσον αφορά τη διάρκεια της συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας.

31. Ο λόγος αυτός αναιρέσεως αφορά ιδίως το κεφάλαιο της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως που επιγράφεται «Επί των αιτημάτων περί ακυρώσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως», ειδικότερα το τμήμα Π.Β.1.β αυτού. Στο τμήμα αυτό το Πρωτοδικείο εξετάζει ειδικά το ζήτημα αν η Επιτροπή, με την προσβαλλόμενη απόφαση, εκπλήρωσε τις απαιτήσεις σχετικά με το βάρος της αποδείξεως, όταν διαπίστωσε την ύπαρξη συλλογικού συστήματος αποκλειστικής εμπορίας υπό τη μορφή «συμφωνίας κυρίων» μεταξύ της FEG και της NAVEG¹⁷. Το Πρωτοδικείο καταλήγει ότι οι αιτιάσεις της FEG και της TU «δεν [ήσαν] ικανές να θέσουν υπό αμφισβήτηση τον πειστικό, αντικειμενικό και συγκλίνοντα χαρακτήρα των ενδείξεων που ελήφθησαν υπόψη με την προσβαλλόμενη απόφαση»¹⁸.

32. Παράλληλα, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως συνδέεται με τις σκέψεις 401 έως 406 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στις οποίες το Πρωτοδικείο χαρακτηρίζει τις επίμαχες παραβιάσεις του δικαίου του ανταγωνισμού ως «σοβαρές παραβάσεις του άρθρου 81 ΕΚ»¹⁹ και, όσον αφορά τη διάρκειά τους, τονίζει τον ενιαίο χαρακτήρα των παραβάσεων αυτών²⁰.

33. Η FEG ισχυρίζεται ότι οι αποδείξεις της Επιτροπής για τις διαπιστώσεις στις οποίες προέβη είναι εξαιρετικά ισχνές και έμμεσες. Με αυτές δεν μπορεί να αποδειχθεί κατά νόμιμο και πειστικό τρόπο η ύπαρξη συνεχιζόμενης παραβιάσεως του δικαίου του ανταγωνισμού μεταξύ της 11ης Μαρτίου 1986 και της 25ης Φεβρουαρίου 1994. Ειδικότερα, η FEG προβάλλει ως αιτίαση ότι το Πρωτοδικείο επικύρωσε διεξαγωγή αποδείξεως η οποία στηρίζεται σε ελάχιστες ενδείξεις, δηλαδή σε πρακτικά συνεδριάσεων και ανταλλαγή εγγράφων μεταξύ των μετεχουσών ενώσεων επιχειρήσεων. Το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη ότι η Επιτροπή δεν προσκόμισε κανένα απολύτως αποδεικτικό στοιχείο για το χρονικό διάστημα από τις 12 Μαρτίου 1986 έως τις 28 Φεβρουαρίου 1989 καθώς και από τις 18 Νοεμβρίου 1991 έως τις 25 Φεβρουαρίου 1994 όσον αφορά την ύπαρξη συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας.

34. Η Επιτροπή προβάλλει ότι αυτός ο λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος, διότι η FEG επαναλαμβάνει απλώς αιτιάσεις τις οποίες προέβαλε ήδη πρωτοδικώς κατά τη διαδικασία ενώπιον του Πρωτοδικείου άνευ επιτυχίας. Πράγματι, π.χ. οι σκέψεις 169 έως 186 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως

17 — Βλ. την εισαγωγική σκέψη 141 του τμήματος Π.Β.1.β της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

18 — Βλ. το συνολικό αποτέλεσμα του τμήματος εκείνου, ειδικότερα τη σκέψη 210 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

19 — Σκέψη 402 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

20 — Σκέψη 406 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

είναι κατ' ουσίαν αφιερωμένες στους ισχυρισμούς των προσφευγουσών, με τους οποίους αυτές αμφισβητούν ήδη πρωτοδικώς την αποδεικτική ισχύ των εγγράφων που προσκόμισε η Επιτροπή όσον αφορά τις διαβουλεύσεις μεταξύ της FEG και της NAVEG. Η απλή επανάληψη των αιτιάσεων που προβλήθηκαν ενώπιον του Πρωτοδικείου είναι απαράδεκτη²¹.

35. Περαιτέρω, η CEF προβάλλει την αιτίαση ότι με τον υπό κρίση λόγο αναιρέσεως αμφισβητείται μόνον η εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών. Πράγματι, τούτο προφανώς προκύπτει από το γεγονός ότι η FEG προβαίνει σε διεξοδική εξέταση εκ μέρους της των κατ' ιδίαν εγγράφων και της αποδεικτικής ισχύος τους²². Το στοιχείο αυτό συνηγορεί μάλλον υπέρ της απορρίψεως του τρίτου λόγου αναιρέσεως ως απαράδεκτου²³.

36. Κατόπιν προσεκτικότερης εξετάσεως, ο υπό κρίση λόγος αναιρέσεως δεν εξαντλείται, εν πάση περιπτώσει, σε απλή κριτική της εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμησης των πραγματικών περιστατικών ή σε επανάληψη των αιτιάσεων που προβλήθηκαν πρωτοδικώς. Αντιθέτως, η FEG ισχυρίζεται περαιτέρω ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη με την απόφασή του τις επιταγές του νόμου όσον αφορά την απόδειξη παραβάσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ και δεν αιτιολογεί συναφώς την απόφασή του νομοτύπως. Το ζήτημα σε ποιες επιταγές όσον αφορά την απόδειξη πρέπει να συμμορφωθεί

η Επιτροπή σε μια απόφαση περί ανταγωνισμού, ιδίως, σε *ποιο είδος αποδείξεων* μπορεί να στηρίξει τη διαπίστωσή της περί παραβάσεως των κανόνων περί ανταγωνισμού αποτελεί νομικό ζήτημα το οποίο μπορεί να εξετάσει το Δικαστήριο στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας.

37. Υπό την έννοια αυτή, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως είναι, επομένως, παραδεκτός. Επί της ουσίας όμως δεν μπορεί να γίνει δεκτός.

38. Είναι βεβαίως αληθές ότι η Επιτροπή πρέπει να αποδείξει όχι μόνο την ύπαρξη συμπράξεως αλλά και τη διάρκειά της²⁴. Εντούτοις, το Δικαστήριο αναγνωρίζει ότι αντίθετες προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορές και συμφωνίες, λόγω της φύσεώς τους, καλύπτονται από μυστικότητα και τα συναφή έγγραφα περιορίζονται στο ελάχιστο. Έγγραφα, όπως τα πρακτικά μιας συνεδρίασεως, είναι συνήθως αποσπασματικά και, κατ' ανάγκην, περιέχουν κενά, οπότε είναι συχνά απαραίτητη η ανασύσταση ορισμένων λεπτομερειών διά της επαγωγής. Κατά συνέπεια, στις περισσότερες περιπτώσεις η ύπαρξη θίγουσας τον ανταγωνισμό πρακτικής ή συμφωνίας πρέπει να συναχθεί από έναν ορισμένο αριθμό ενδείξεων και συμπτώσεων, οι οποίες, συνολικά θεωρούμενες, μπορούν να αποτελέσουν, ελλείψει άλλης εύλογης εξηγήσεως, απόδειξη περί παραβάσεως των κανόνων του ανταγωνισμού²⁵. Είναι αυτονόητο ότι οι προαναφερθείσες ενδείξεις και συμπτώσεις δεν δίδουν

21 — Βλ. σημείο 21 των προτάσεων αυτών.

22 — Και το τελευταίο εδάφιο του σημείου 7 του δικογράφου της αναίρεσεως μπορεί να ερμηνευθεί υπό την έννοια αυτή.

23 — Βλ. σημείο 20 των προτάσεων αυτών.

24 — Απόφαση της 14ης Ιουλίου 2005, C-65/02 P και C-73/02 P, ThyssenKrupp κατά Επιτροπής (Σύλλογή 2005, σ. I-6773, σκέψη 31).

25 — Απόφαση «Τσιμέντο» (παράτεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψεις 55 έως 57).

απλώς πληροφορίες για την ύπαρξη και μόνον αντίθετων προς τους κανόνες περί ανταγωνισμού συμπεριφορών ή συμφωνιών, αλλά και για τη διάρκεια συνεχιζόμενων συμπεριφορών ή για το χρονικό διάστημα εφαρμογής αντίθετων προς τον ανταγωνισμό συμφωνιών.

39. Στην υπό κρίση υπόθεση δεν συνέβη κάτι διαφορετικό. Η Επιτροπή διαπίστωσε, βασιζόμενη σε ορισμένες ενδείξεις, την ύπαρξη και τη χρονική διάρκεια αντίθετης προς τους κανόνες περί ανταγωνισμού συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας. Βάσει της προπαρατεθείσας νομολογίας, το Πρωτοδικείο μπορούσε χωρίς να υποπέσει σε νομική πλάνη να θεωρήσει ότι η εν λόγω κατηγορία διεξαγωγής αποδείξεων δεν πληροί τις επιταγές του νόμου. Συναφώς δεν μπορούν να αναγνωριστούν ελλείψεις όσον αφορά την αιτιολογία στην αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση. Επομένως, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως της FEG είναι αβάσιμος.

40. Το ζήτημα ποια αποδεικτική ισχύς μπορεί να αποδοθεί σε εκάστη των ενδείξεων που προέβαλε η Επιτροπή στη συγκεκριμένη περίπτωση, επίσης και ακριβώς όσον αφορά τη διάρκεια των παραβάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού, αποτελεί άλλωστε ζήτημα εκτιμήσεως των πραγματικών περιστάσεων και των αποδεικτικών στοιχείων. Όπως προαναφέρθηκε, το ζήτημα αυτό εμπίπτει —με την επιφύλαξη της παραμορφώσεως η οποία δεν προβλήθηκε εν προκειμένω— αποκλειστικά στην αρμοδιότητα του Πρωτοδικείου και δεν υπόκειται, στο στάδιο της αναιρέσεως, στον έλεγχο του Δικαστηρίου.

41. Επομένως, ο τρίτος λόγος αναιρέσεως είναι μεν παραδεκτός, πλην όμως αβάσιμος.

Γ — Τέταρτος λόγος αναιρέσεως: *Εναρμονισμένες πρακτικές κατά τον καθορισμό των τιμών*

42. Με τον τέταρτο λόγο αναιρέσεως η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο αθέτηση της υποχρέωσης αιτιολογήσεως. Το Πρωτοδικείο δεν εξέτασε ορισμένα επιχειρήματα της FEG ή τα παρέθεσε εσφαλμένως. Επιπλέον, το Πρωτοδικείο παρέβη το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ, καθόσον έκρινε ορισμένες συμφωνίες ως εναρμονισμένες πρακτικές, χωρίς ταυτόχρονα να διαπιστώσει ότι οι συμφωνίες αυτές είχαν πράγματι ως αποτέλεσμα τη διαμόρφωση κοινής συμπεριφοράς.

43. Ο λόγος αυτός αναιρέσεως αφορά πρωτίστως το τμήμα II.Δ (σκέψεις 279 έως 339) της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στο οποίο το Πρωτοδικείο ασχολείται με τις διαπιστωθείσες από την Επιτροπή εναρμονισμένες πρακτικές μεταξύ της FEG και των επιχειρήσεων που είναι μέλη της όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών. Το Πρωτοδικείο καταλήγει ότι η FEG και τα μέλη της «με μια σειρά πρακτικών, συμφωνιών και αποφάσεων προσπάθησαν με συμπαιγνία να περιορίσουν τον ανταγωνισμό ως προς τις τιμές, προβαίνοντας σε συμφωνίες για τις τιμές και τις εκπτώσεις καθώς και λαμβάνοντας, στο επίπεδο της FEG, δεσμευτικές αποφάσεις σε θέματα τιμών και δημοσιεύσεων»· η Επιτροπή απέδειξε επαρκώς κατά νόμο ότι οι πρακτικές αυτές ήσαν αντίθετες προς το άρθρο 81 ΕΚ²⁶. Επιπλέον, ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως βάλλει και κατά των σκέψεων 403 έως 412 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, οι οποίες εξετάζουν τον ενιαίο και διαρκή χαρακτήρα των παραβάσεων.

26 — Σκέψεις 338 και 339 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

44. Ειδικότερα, η FEG προβάλλει πέντε σημεία τα οποία απαρτίζουν ταυτόχρονα τα πέντε σκέλη αυτού του λόγου αναιρέσεως.

1. Ως προς τον διαρκή χαρακτήρα των εναρμονισμένων πρακτικών σχετικά με τον καθορισμό των τιμών (πρώτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως)

45. Πρώτον, η FEG φρονεί ότι το Πρωτοδικείο διατυπώνει ασαφή και ανεπαρκή αιτιολογία, όταν καταλήγει, στις σκέψεις 403 έως 412 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, στο συμπέρασμα ότι οι διαπιστωθείσες από την Επιτροπή εναρμονισμένες πρακτικές όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών αποτελούν ενιαία και διαρκή παράβαση. Το Πρωτοδικείο δεν απέδειξε σε τι συνίσταται το «συνολικό σχέδιο» και ο «ίδιος σκοπός», μέσω του οποίου και μόνον μια σειρά ενεργειών μπορεί να αποτελέσει μια ενιαία και διαρκή παράβαση.

46. Προκειμένου ορισμένες ενέργειες να μπορούν να στοιχειοθετήσουν ενιαία παράβαση, είναι αναγκαίο «λόγω του ότι επιδιώκουν τον ίδιο σκοπό της νοθεύσεως του ανταγωνισμού εντός της κοινής αγοράς να εντάσσονται σε ένα συνολικό σχέδιο»²⁷.

47. Το Πρωτοδικείο ουδόλως αγνόησε το κριτήριο αυτό. Αντιθέτως, με τις σκέψεις 340 έως 343 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως αφιέρωσε στη συνολική εξέταση των υπό κρίση παραβάσεων ειδικό κεφάλαιο. Στο κεφάλαιο αυτό εξέθεσε ιδίως ότι με αμφότερες τις προσαπτόμενες στη FEG παραβάσεις, δηλαδή με τη συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας και την εναρμονισμένη πρακτική όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών, «επιδιώκεται ο ίδιος αντίθετος προς τον ανταγωνισμό σκοπός»· ο σκοπός αυτός συνίσταται «στη διατήρηση των τιμών σε επίπεδο στο οποίο καταργείται ο ανταγωνισμός»²⁸. Από την εν λόγω διαπίστωση του Πρωτοδικείου συνάγεται ταυτόχρονα εμμέσως ότι εκάστη των δύο παραβάσεων θεωρουμένη μεμονωμένως, δηλαδή η συλλογική συμφωνία αποκλειστικής εμπορίας καθώς και οι εναρμονισμένες πρακτικές όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών, αποσκοπούσε στον ενιαίο αυτό σκοπό. Αυτό λαμβάνει υπόψη το Πρωτοδικείο, όταν τονίζει στη σκέψη 406 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως τον ενιαίο χαρακτήρα των επιδίκων παραβάσεων.

48. Αν εξετασθούν τα δύο κεφάλαια της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως από κοινού, καθίσταται σαφές ότι οι αναλύσεις του Πρωτοδικείου πληρούν τις νόμιμες επιταγές περί επαρκούς αιτιολογήσεως της αποφάσεώς του. Παρέχουν στους ενδιαφερομένους τη δυνατότητα να κατανοήσουν την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση και στο Δικαστήριο να την ελέγξει στο πλαίσιο της αναιρετικής διαδικασίας.

49. Επομένως, το πρώτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως είναι αβάσιμο.

27 — Απόφαση «Τσιμέντο» (παρατεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψεις 258 και 260).

28 — Σκέψη 342 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως.

2. Επί των βασικών εκπτώσεων για σχολές (δεύτερο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως)

50. Δεύτερον, η FEG ισχυρίζεται ότι, όσον αφορά την πώληση ηλεκτροτεχνικών εξαρτημάτων σε σχολές, το Πρωτοδικείο, στις σκέψεις 324, 409 και 412 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, δεν αγνόησε τον ιδιαίτερο και υπαγορευόμενο από θεωρήσεις κοινωνικής πολιτικής χαρακτήρα των προαναφερθεισών βασικών εκπτώσεων, επί των οποίων συμφώνησαν η FEG και τα μέλη της. Επιπλέον, διαπιστώνεται ότι επρόκειτο μόνον για παραδόσεις αμελητέας ποσότητας, των οποίων οι συνέπειες επί του εμπορίου μεταξύ κρατών μελών δεν μπορούν να αποδειχθούν.

51. Εκ πρώτης όψεως μόνον προσάπτει η FEG με το εν λόγω σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως έλλειψη ως προς την αιτιολογία. Πράγματι, η επιχειρηματολογία της συνιστά, κατά τη γνώμη μου, προσπάθεια υπαγωγής της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών εκ μέρους του Πρωτοδικείου σε νέο έλεγχο από το Δικαστήριο. Επομένως, στο μέτρο που το δεύτερο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως στηρίζεται στην επιχειρηματολογία αυτή, η αίτηση αναιρέσεως είναι απαράδεκτη, διότι με αυτήν δεν τίθενται νομικά ζητήματα²⁹.

52. Η FEG προσάπτει επιπλέον ότι για τον χρόνο μετά το 1991 δεν υπάρχει καμία απόδειξη ως προς την ύπαρξη συμφωνίας

επί των τιμών. Συναφώς επικρίνει εκ νέου τις διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου για τη διάρκεια των παραβάσεων. Για τους ίδιους λόγους με αυτούς που εκτέθηκαν στο πλαίσιο του τρίτου λόγου αναιρέσεως, ο ισχυρισμός αυτός είναι μεν παραδεκτός πλην όμως αβάσιμος³⁰.

53. Κατά συνέπεια, το δεύτερο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως πρέπει να απορριφθεί.

3. Ως προς τη λειτουργία της επιτροπής προϊόντων «για καλώδια και σύρματα» (τρίτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως)

54. Τρίτον, η FEG προβάλλει ότι το Πρωτοδικείο, στις σκέψεις 317 έως 323 της αναιρεσιβαλλόμενης αποφάσεως, δεν απέδειξε κατά πόσον, στο πλαίσιο της επιτροπής προϊόντων «για καλώδια και σύρματα» της FEG, εφαρμόζονται πράγματι περιορίζουσες τον ανταγωνισμό συμπεριφορές. Το Πρωτοδικείο, αφενός, αρκέστηκε σε απλές ενδείξεις και, αφετέρου, δεν έλαβε υπόψη ότι οι συγκεκριμένες συνέπειες αντίθετης προς τον ανταγωνισμό συμπεριφοράς στην αγορά πρέπει να αποδεικνύονται.

55. Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την αναφορά σε ενδείξεις, εκτέθηκε ήδη ότι η εν λόγω

29 — Βλ. σημείο 20 των προτάσεων αυτών.

30 — Βλ. συναφώς τα σημεία 30 έως 41 των προτάσεων αυτών.

μέθοδος διεξαγωγής αποδείξεων κατά τη νομολογία σχετικά με το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ είναι νόμιμη³¹. Συναφώς, το τρίτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως είναι μεν παραδεκτό, πλην όμως αβάσιμο.

56. Όσον αφορά, στη συνέχεια, την έλλειψη αποδείξεων συγκεκριμένων επιπτώσεων των μέτρων για τη συμφωνία περί τιμών επί της αγοράς, επιβάλλεται να γίνει η ακόλουθη διαφοροποίηση.

57. Καθόσον πρόκειται για αντίθετες προς τον ανταγωνισμό *συμφωνίες* ή *αποφάσεις*, δεν απαιτείται, κατά τη νομολογία, απόδειξη των συγκεκριμένων επιπτώσεων τους επί της αγοράς. Ήδη ο αντίθετος προς τον ανταγωνισμό σκοπός και μόνον αρκεί για να γίνει δεκτή η στοιχειοθέτηση παραβάσεως του άρθρου 81, παράγραφος 1, ΕΚ³².

58. Όπως προκύπτει ιδίως από τη σκέψη 323 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασεως, το Πρωτοδικείο στην παρούσα υπόθεση στηρίχθηκε στο γεγονός ότι η επιτροπή προϊόντων «για καλώδια και σύρματα» έθεσε σε λειτουργία σύστημα ανταλλαγής πληροφοριακών στοιχείων μεταξύ των μελών της, προκειμένου να *αποφασίσει* τη θέσπιση κανόνων για τη χορήγηση εκπτώσεων. Επομένως, δεν ήταν αναγκαία η συγκεκριμένη απόδειξη εκδηλώσεως της εναρμονισμένης πρακτικής στην αγορά.

59. Αντιθέτως, καθόσον πρόκειται για εναρμονισμένες πρακτικές εν στενή εννοία, επομένως ακριβώς *όχι* για αντίθετες προς τον ανταγωνισμό συμφωνίες ή αποφάσεις, το άρθρο 81, παράγραφος 1, ΕΚ απαιτεί να αποδεικνύεται τόσο η διαβούλευση μεταξύ των επιχειρήσεων όσο και συμπεριφορά στην αγορά συνακόλουθη προς αυτή τη διαβούλευση και σχέση αιτίου και αιτιατού μεταξύ των δύο αυτών στοιχείων³³. Η προϋπόθεση αυτή δεν πρέπει να νοηθεί υπό την έννοια ότι κάθε μεμονωμένο γεγονός, το οποίο αφορά διαβούλευση μεταξύ των μετεχόντων, πρέπει ταυτοχρόνως να έχει προκαλέσει και επιπτώσεις στην αγορά. Αντιθέτως και πλείονες ενδείξεις *συνολικά* μπορούν να υποδηλώνουν διαβούλευση των μετεχόντων ως προς τη συμπεριφορά τους. Αρκεί τότε να αποδειχθεί ότι η διαβούλευση αυτή των μετεχόντων *συνολικά* μεταφράστηκε σε συνακόλουθη συμπεριφορά στην αγορά.

60. Επομένως, από νομικής απόψεως, δεν ήταν στην υπό κρίση υπόθεση αναγκαίο να ανασυσταθεί άμεση σχέση μεταξύ κάθε στοιχείου της διαβουλεύσεως μεταξύ των μετεχόντων και της εκάστοτε συμπεριφοράς τους στην αγορά. Αρκεί, αντιθέτως, να συναχθεί *συνολικά* από την πλειονότητα των διαπιστωθεισών ενδείξεων όσον αφορά την ανταλλαγή πληροφοριακών στοιχείων περί εκπτώσεων, τιμών, περιθωρίων και κύκλων εργασιών διαβούλευση ως προς τη συμπεριφορά των μετεχόντων και στη συνέχεια να αποδειχθεί ότι η διαβούλευση αυτή μεταφράστηκε *συνολικά* σε αντίστοιχη συμπεριφορά στην αγορά.

61. Αυτό ακριβώς έπραξε το Πρωτοδικείο με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφασή του:

31 — Βλ. συναφώς τις αναλύσεις σχετικά με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως, ιδίως στα σημεία 36 έως 40 των προτάσεων αυτών.

32 — Απόφαση «Τοσμέντο» (παραπεμπά στην υποσημείωση 13, σκέψη 261).

33 — Απόφαση της 8ης Ιουλίου 1999, C-49/92 P, Επιτροπή κατά Anic Partecipazioni (Συλλογή 1999, σ. I-4125, σκέψη 118).

εξετάσε, στις σκέψεις 317 επ. της αποφάσεως αυτής, κατ' αρχάς διάφορες ενδείξεις περί διαβουλεύσεως ως προς τη συμπεριφορά των μελών της FEG. Από τη σκέψη 330 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως συνάγεται σαφώς ότι το Πρωτοδικείο —έστω και λακωνικά— προέβη και σε διαπιστώσεις για την εφαρμογή της συμφωνηθείσας συμπεριφοράς επί της αγοράς: Το Πρωτοδικείο αναφέρεται ιδίως στις αναλύσεις της προσβαλλομένης αποφάσεως σχετικά με τη δημοσίευση τιμοκαταλόγων των επιχειρήσεων που ήταν μέλη της FEG.

62. Βάσει των προηγούμενων σκέψεων καταλήγω ότι το Πρωτοδικείο αιτιολόγησε επαρκώς την απόφασή του. Επομένως, ακόμη και υπό τη δεύτερη αυτή οπτική γωνία το τρίτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως είναι μεν παραδεκτό, πλην όμως αβάσιμο.

63. Κατά συνέπεια, το τρίτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως δεν μπορεί να γίνει δεκτό.

4. Επί των δεσμευτικών αποφάσεων περί σταθερών τιμών και περί δημοσιεύσεων (τέταρτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως)

64. Τέταρτον, η FEG βάλλει πολλαπλώς κατά της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, καθόσον εξετάζει τις δύο δεσμευτικές αποφάσεις της FEG περί σταθερών τιμών και περί δημοσιεύσεων (σκέψεις 289 έως 301).

65. Αφενός, ισχυρίζεται ότι η φερόμενη δεσμευτική απόφαση της FEG σχετικά με σταθερές τιμές είχε καταστεί νεκρό γράμμα ήδη ευθύς μετά την έκδοσή της το 1984. Το Πρωτοδικείο δεν μπορούσε σε καμία περίπτωση να καταλήξει ότι η συνδεόμενη με την εν λόγω απόφαση παράβαση είχε διαρκέσει μέχρι το χρονικό σημείο της τυπικής καταργήσεώς της, δηλαδή μέχρι τις 23 Νοεμβρίου 1993.

66. Καθόσον η αίτηση αναιρέσεως στηρίζεται στο επιχείρημα αυτό, η Επιτροπή ορθώς προβάλλει ήδη ότι είναι απαράδεκτη. Πράγματι, η FEG επιχειρεί να υποβάλει την εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδείξεων μέσω της αιτήσεως αναιρέσεως σε νέο έλεγχο. Το Δικαστήριο δεν έχει σχετική αρμοδιότητα³⁴.

67. Αφετέρου, η FEG ισχυρίζεται ότι αμφότερες οι δεσμευτικές αποφάσεις διαφέρουν ουσιαστικά όσον αφορά τη νομική φύση τους από τις λοιπές φερόμενες παραβάσεις στον τομέα του καθορισμού των τιμών, ώστε το Πρωτοδικείο να μπορούσε να τις θεωρήσει συνολικά ως ενιαία παράβαση. Προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι η αιτιολογία της αποφάσεώς του είναι ασαφής.

68. Καθόσον η αίτηση αναιρέσεως στηρίζεται στο τελευταίο επιχείρημα, είναι μεν παραδεκτή, πλην όμως, επί της ουσίας

34 — Βλ. σημείο 20 των προτάσεων αυτών.

αβάσιμη. Πράγματι, δεν έχει σημασία αν τα κατ' ιδίαν συστατικά της ενιαίας αιτιάσεως της εναρμονισμένης πρακτικής, όπως εκτίθενται στις σκέψεις 289 έως 339 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως (δεσμευτικές αποφάσεις, διαβουλεύσεις σχετικά με τιμές και εκπτώσεις, χρησιμοποίηση των ιδίων τιμοκαταλόγων), έχουν στο σύνολό τους την ίδια νομική φύση. Αποφασιστική σημασία έχει, αντιθέτως, ότι έκαστο των στοιχείων αυτών διαπιστώθηκε και αποδείχθηκε νομοτύπως και ότι από το σύνολο των στοιχείων αυτών μπορεί να συναχθεί η αιτίαση συνεχιζόμενης εναρμονισμένης πρακτικής κατά τον καθορισμό των τιμών.

69. Επομένως, ούτε το τέταρτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως μπορεί να γίνει δεκτό.

5. Επί της αποστολής συστάσεων εκ μέρους της FEG προς τα μέλη της ως προς τις τιμές (πέμπτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως)

70. Όσον αφορά τις συστάσεις ως προς τις τιμές που απέστειλε η FEG στα μέλη της για την κατηγορία προϊόντων «πλαστικοί σωλήνες», η FEG προσάπτει κατ' αρχάς στο Πρωτοδικείο ότι, στις σκέψεις 326 επ. της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, αποσιώπησε τον εξαιρετικό χαρακτήρα των συστάσεων εκείνων καθώς και τη μικρή εμβέλειά τους και, επομένως, παρέλειψε να αιτιολογήσει την απόφασή του.

71. Μόνον εκ πρώτης όψεως η FEG προσάπτει με το εν λόγω σκέλος του πέμπτου λόγου αναιρέσεως πλημμέλεια της αιτιολογίας. Πράγματι, η επιχειρηματολογία της και εν προκειμένω εμφανίζεται ως προσπάθεια υποβολής της εκτιμήσεως των πραγματικών περιστατικών εκ μέρους του Πρωτοδικείου σε νέο έλεγχο από το Δικαστήριο. Επομένως, καθόσον το πέμπτο σκέλος του τετάρτου λόγου αναιρέσεως στηρίζεται στην επιχειρηματολογία αυτή, η αίτηση αναιρέσεως είναι απαράδεκτη διότι δεν θέτει κανένα νομικό ζήτημα³⁵.

72. Περαιτέρω, η FEG βάλλει κατά της σκέψεως 337 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο τονίζει σε σχέση με το επίπεδο τιμών χονδρικού εμπορίου στην ολλανδική αγορά, τα εξής: «Η FEG, μολονότι αρνείται τον ισχυρισμό ότι οι τιμές είναι υψηλότερες στις Κάτω Χώρες σε σχέση με τις γειτονικές, δεν παρέχει σοβαρά αποδεικτικά στοιχεία για να αναιρέσει τον τελευταίο αυτόν ισχυρισμό». Επομένως, το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη, κατά τη FEG, τις επιταγές της αποδεικτικής διαδικασίας, διότι δεν απαιτεί από την Επιτροπή την απόδειξη του επιπέδου τιμών που ισχυρίζεται ότι ισχύει, αλλά απαιτεί από τη FEG την απόδειξη του αντιθέτου.

73. Με την επιχειρηματολογία αυτή η FEG αντιλαμβάνεται εσφαλμένως τις απαιτήσεις που μπορεί να επιβληθούν ευλόγως όσον αφορά τη διαπίστωση των συνθηκών της αγοράς από την Επιτροπή σε μια διαδικασία διαπιστώσεως παραβιάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού. Ειδικότερα, δεν λαμβάνει υπόψη το βάρος επικλήσεως το οποίο φέρει κάθε μέρος και το οποίο προηγείται του βάρους αποδείξεως. Πράγματι, είναι αυτο-

35 — Βλ. το σημείο 20 των προτάσεων αυτών.

νόητο ότι η Επιτροπή φέρει το βάρος αποδείξεως για όλες τις διαπιστώσεις στις οποίες προβαίνει με την απόφασή της. Πριν καταστεί καν αναγκαία η αναφορά στην κατανομή του βάρους αποδείξεως, κάθε πλευρά οφείλει να εκθέσει κατά τρόπο εμπειριστωμένο τους εκάστοτε ισχυρισμούς της. Μια εμπειριστωμένη έκθεση της Επιτροπής μπορεί να αποδυναμωθεί μόνον με μια τουλάχιστον εξίσου τεκμηριωμένη έκθεση των μερών. Μόνον όταν αμφότερες οι πλευρές προβάλλουν βάσιμη και πειστική επιχειρηματολογία και καταλήγουν σε διαφορετικά συμπεράσματα, έχουν οπωσδήποτε σημασία οι κανόνες περί του βάρους αποδείξεως.

74. Επομένως, εάν η Επιτροπή αντλεί, με την απόφασή της, βάσει αντικειμενικά επαληθεύσιμων δηλώσεων και κατόπιν αναφοράς των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν, συμπεράσματα για τις συνθήκες που επικρατούν σε συγκεκριμένη αγορά, οι οικείες επιχειρήσεις δεν μπορούν να αποδυναμώσουν τις διαπιστώσεις της Επιτροπής μόνο με μη τεκμηριωμένη αμφισβήτηση. Αντιθέτως, σ' αυτές απόκειται να αποδείξουν γιατί τα πληροφοριακά στοιχεία που χρησιμοποίησε η Επιτροπή δεν ασκούν επιρροή, γιατί στερούνται, ενδεχομένως, αποδεικτικής ισχύος ή γιατί τα συμπεράσματα που αντλεί η Επιτροπή δεν είναι πειστικά. Την απαίτηση αυτή δεν εκφράζει η προβαλλόμενη από τη FEG αντιστροφή του βάρους αποδείξεως, αλλά, αντιθέτως, το σύννηθες βάρος επικλήσεως που φέρει κάθε μέρος.

75. Στην υπό κρίση υπόθεση οι αναλύσεις της Επιτροπής στην προσβαλλόμενη απόφαση ως προς το επίπεδο των τιμών στις Κάτω Χώρες³⁶ ουδόλως στηρίζονταν σε απλούς ισχυρισμούς ή στην υποκειμενική της εκτίμηση. Αντιθέτως, στηρίζονταν σε συγκεκριμένες δηλώσεις από εκθέσεις και δελτία, και μάλιστα από εκείνα που προέρχονταν από την ίδια τη FEG ή την ΤΥ. Για να αποδυναμωθούν οι εν λόγω αναλύσεις της Επιτροπής περί του επιπέδου των τιμών, ήταν αναγκαία τεκμηριωμένη αντίκρουση από τη FEG. Αντ' αυτού, όπως διαπίστωσε το Πρωτοδικείο στη σκέψη 337 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, «δεν παρέσχε σοβαρά αποδεικτικά στοιχεία» για να αναιρέσει τους ισχυρισμούς της Επιτροπής, επομένως, δεν παρέσχε καμία τεκμηριωμένη έκθεση με ισχυρισμούς περί του αντιθέτου.

76. Υπό τις συνθήκες αυτές, το Πρωτοδικείο μπορούσε χωρίς να υποπέσει σε νομική πλάνη, ιδίως χωρίς να παραβιάζει τους ισχύοντες κανόνες περί του βάρους αποδείξεως, να καταλήξει ότι οι αιτιάσεις της FEG όσον αφορά τις διαπιστώσεις της Επιτροπής περί του επιπέδου των τιμών είναι αβάσιμες.

77. Επομένως, ούτε το πέμπτο σκέλος του τέταρτου λόγου αναιρέσεως μπορεί να γίνει δεκτό.

78. Κατά συνέπεια, ο τέταρτος λόγος αναιρέσεως είναι εν μέρει απαράδεκτος και εν μέρει αβάσιμος.

36 — Βλ. την 119η αιτιολογική σκέψη της.

Δ — Πέμπτος λόγος αναιρέσεως: Καταλογισμός της επεκτάσεως της συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας στη FEG

δεν ελήφθησαν επαρκώς υπόψη απενοχοποιητικές αποδείξεις στα διαδικαστικά έγγραφα της Επιτροπής.

79. Με τον πέμπτο λόγο αναιρέσεως η FEG ισχυρίζεται ότι το Πρωτοδικείο παραβίασε το κοινοτικό δίκαιο ή τουλάχιστον δεν έλαβε υπόψη τη σχετική νομολογία, καθόσον καταλόγισε στη FEG την επέκταση της συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας σε προμηθευτές εκτός της NAVEG. Επιπλέον, οι κρίσεις του Πρωτοδικείου δεν αιτιολογούνται σαφώς.

80. Ο υπό κρίση λόγος αναιρέσεως αφορά ειδικά τις σκέψεις 231, 236 και 393 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως³⁷. Το Πρωτοδικείο καταλήγει ότι τα προβληθέντα, μεταξύ άλλων, από τη FEG επιχειρήματα δεν μπορούσαν να αναιρέσουν τις διαπιστώσεις της Επιτροπής ως προς την επέκταση της συλλογικής συμφωνίας αποκλειστικής εμπορίας σε προμηθευτές που δεν ανήκαν στη NAVEG.

81. Αντιθέτως, η FEG προβάλλει, κατ' ουσίαν, ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη ότι η FEG κατά την εφαρμογή των αντίθετων προς τον ανταγωνισμό πρακτικών που της καταλογίζονται δεν διαδραμάτισε διαφορετικό ρόλο από αυτόν των επιχειρήσεων που είναι μέλη της, ο οποίος θα δικαιολογούσε τον καταλογισμό των εν λόγω συμπεριφορών σ' αυτήν. Επιπλέον,

82. Όπως ορθώς ισχυρίζεται η Επιτροπή, η FEG αμφισβητεί με τον υπό κρίση λόγο αναιρέσεως πρωτίτως την εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδείξεων κατά την πρωτοβάθμια δίκη. Τούτο καθίσταται ιδιαίτερος σαφές για παράδειγμα στο σημείο 78 και στην πρώτη φράση του σημείου 81 του δικογράφου της αναιρέσεως. Η FEG επικρίνει κατ' ουσίαν τον —κατά τη γνώμη της ελάχιστο— αριθμό ενδείξεων και την ορθότητα των συμπερασμάτων που αντλήθηκαν απ' αυτές. Εντούτοις, η εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών και των αποδείξεων δεν αποτελεί, όπως ήδη αναφέρθηκε, νομικό ζήτημα, το οποίο θα μπορούσε να είναι αντικείμενο αιτήσεως αναιρέσεως ανήκει αντιθέτως —με την επιφύλαξη της παραμορφώσεως η οποία δεν προβλήθηκε εν προκειμένω— στην αποκλειστική αρμοδιότητα του Πρωτοδικείου³⁸. Συναφώς, ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως είναι εκ προοιμίου απαράδεκτος.

83. Αντιθέτως, στο μέτρο που η FEG με τον υπό κρίση λόγο αναιρέσεως επιθυμεί να προβάλει ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη το από νομικής απόψεως ορθό κριτήριο για τη διαπίστωση της συμμετοχής της στις αντίθετες προς τον ανταγωνισμό συμπεριφορές, η αιτίασή της είναι μεν παραδεκτή, πλην όμως επίσης αβάσιμη.

37 — Συμπληρωματικά, η FEG αναφέρει και στις σκέψεις 126, 225 έως 231, καθώς και 391 και 392 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

38 — Βλ. σημείο 20 των προτάσεων αυτών.

84. Το σχετικό από νομικής απόψεως κριτήριο έχει ως εξής: Για να γίνει δεκτή η σωρευτική συμμετοχή μιας ενώσεως και των μελών της στην ίδια παράβαση, η Επιτροπή πρέπει να αποδείξει ότι η ένωση αυτή είχε αυτοτελή συμπεριφορά σε σχέση με αυτή των μελών της³⁹.

τοχής της ενώσεως επιχειρήσεων στις αντίθετες προς τον ανταγωνισμό ενέργειες. Επομένως, όσον αφορά την εφαρμογή των κρίσιμων από νομικής απόψεως κριτηρίων, το Πρωτοδικείο δεν υπέπεσε σε νομική πλάνη.

86. Επομένως, ο πέμπτος λόγος αναιρέσεως είναι εν μέρει απαράδεκτος, εν μέρει αβάσιμος.

85. Έστω και αν το Πρωτοδικείο κακώς δεν κατέστησε ρητώς το κριτήριο αυτό σε κανένα σημείο της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, βάσει των αναλύσεών του, είναι σαφές ότι τα επικρινόμενα από την FEG τμήματα της αποφάσεως συνιστούν εφαρμογή αυτού του κριτηρίου. Ειδικότερα, το Πρωτοδικείο συνάγει ρητώς από τις ενδείξεις που συζητήθηκαν πρωτοδίκως την «άμεση συμμετοχή»⁴⁰ της FEG και διαπιστώνει ότι από ορισμένες κοινές δράσεις των διευθυντικών στελεχών της προκύπτει «ότι αυτά δεν ενεργούσαν ατομικά αλλά για λογαριασμό του συνόλου των μελών της ενώσεως αυτής»⁴¹. Η πίεση που ασκήθηκε σε ορισμένους προμηθευτές που δεν ανήκουν στη NAVEG ασκήθηκε «από τη FEG και την ΤΥ», όχι μόνον από την ΤΥ⁴². Καθίσταται, επομένως, σαφές ότι το Πρωτοδικείο ουδόλως εξομοιώνει τη συμπεριφορά της FEG προς αυτή των επιχειρήσεων που είναι μέλη της, ιδίως της ΤΥ, αλλά προχώρησε σε ιδιαίτερη αξιολόγηση της συμμε-

Ε — Έκτος λόγος αναιρέσεως: Καθορισμός της διάρκειας των παραβιάσεων του δικαίου του ανταγωνισμού

87. Με τον έκτο λόγο αναιρέσεως η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο παραβίαση του κοινοτικού δικαίου, ιδίως του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17, τουλάχιστον πάντως της υποχρέωσης αιτιολογήσεως και της αρχής της αναλογικότητας κατά τον καθορισμό του ύψους των προστίμων.

88. Ο υπό κρίση λόγος αναιρέσεως πρέπει να εξετασθεί σε συνδυασμό με τον τρίτο λόγο αναιρέσεως⁴³, αφορά τις σκέψεις 406 έως 413 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, όπου το Πρωτοδικείο εξετάζει τη διάρκεια των επιδίκων παραβάσεων του

39 — Αποφάσεις του Δικαστηρίου της 31ης Μαρτίου 1993, C-89/85, C-104/85, C-114/85, C-116/85, C-117/85 και C-125/85 έως C-129/85, Ahlström κατά Επιτροπής, απόφαση «χαρτοπολτός Ι» (Συλλογή 1993, σ. I-1307, σκέψη 27), και του Πρωτοδικείου της 15ης Μαρτίου 2000, T-25/95, T-26/95, T-30/95, έως T-32/95, T-34/95 έως T-39/95, T-42/95 έως T-46/95, T-48/95, T-50/95 έως T-65/95, T-68/95 έως T-71/95, T-87/95, T-88/95, T-103/95 και T-104/95, Cimenteries CBR κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. II-491, σκέψη 1325).

40 — Σκέψη 226 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

41 — Σκέψη 231 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

42 — Σκέψη 236 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

43 — Βλ. συναφώς τα σημεία 30 έως 41 των προτάσεων αυτών.

δικαίου του ανταγωνισμού. Το Πρωτοδικείο επιβεβαιώνει τις διαπιστώσεις της Επιτροπής και λαμβάνει ως αφετηρία ενιαίες παραβάσεις με διαρκή χαρακτήρα⁴⁴.

89. Ο πυρήνας της επιχειρηματολογίας της FEG συνίσταται στο ότι η θεώρηση αυτή είναι εσφαλμένη και δεν λαμβάνει υπόψη τον ετερόκλητο χαρακτήρα των κατ' ιδίαν αμφισβητούμενων παραβάσεων.

90. Είναι προφανές ότι η FEG με τον υπό κρίση λόγο αναιρέσεως επιχειρεί να υποβάλει στον έλεγχο του Δικαστηρίου την εκ μέρους του Πρωτοδικείου εκτίμηση των πραγματικών περιστατικών. Επομένως, επειδή με αυτόν δεν προβάλλεται κανένα νομικό ζήτημα, ο έκτος λόγος αναιρέσεως είναι απαράδεκτος⁴⁵.

92. Με τον πρώτο λόγο αναιρέσεως, η FEG προσάπτει κατ' ουσίαν στο Πρωτοδικείο ότι παραβίασε την αρχή της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας, καθόσον διαπίστωσε ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια τμημάτων της διοικητικής διαδικασίας στην παρούσα περίπτωση δεν πρέπει να οδηγήσει στην ακύρωση της προσβαλλομένης απόφασης. Με τον έβδομο λόγο αναιρέσεως η FEG βάλλει επιπλέον κατά της αρνήσεως του Πρωτοδικείου να μειώσει, λόγω της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας, τα πρόστιμα που επέβαλε η Επιτροπή· προσάπτει συναφώς παράβαση του άρθρου 15, παράγραφος 2, του κανονισμού 17, τουλάχιστον πάντως της υποχρέωσης αιτιολογήσεως και παραβίαση της αρχής της αναλογικότητας κατά τον καθορισμό του ύψους των προστίμων.

A — Η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση

V — Επί του πρώτου και του εβδόμου λόγου αναιρέσεως: υπερβολικά μακρά διαδικασία

91. Ο πρώτος και ο έβδομος λόγος αναιρέσεως καταλαμβάνουν το μεγαλύτερο τμήμα της αιτήσεως αναιρέσεως. Αφορούν τις συνέπειες οι οποίες πρέπει να αντληθούν όσον αφορά την Επιτροπή από τη διαπιστωθείσα από το Πρωτοδικείο υπερβολικά μεγάλη διάρκεια τμημάτων της διοικητικής διαδικασίας. Επομένως, αμφότεροι πρέπει να εξετασθούν από κοινού.

93. Ο πρώτος λόγος αναιρέσεως αφορά τις σκέψεις 73 έως 94 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης.

94. Στις σκέψεις αυτές το Πρωτοδικείο διαπιστώνει, κατ' αρχάς, την υποχρέωση της Επιτροπής να αποφαινείται εντός εύλογης προθεσμίας κατά τις διοικητικές διαδικασίες που διεξάγονται σε θέματα ανταγωνισμού κατ' εφαρμογή του κανονισμού 17 και ενδέχεται να καταλήξουν στην επιβολή των προβλεπομένων από τον κανονισμό κυρώσεων. Το Πρωτοδικείο υπενθυμίζει, επιπλέον, ότι η υπέρβαση της προθεσμίας αυτής, ακόμη και αν αποδειχθεί, δεν

44 — Βλ. ιδίως τις σκέψεις 406 και 413 της αναιρεσιβαλλομένης απόφασης.

45 — Βλ. το σημείο 20 των προτάσεων αυτών.

δικαιολογεί κατ' ανάγκη την ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Η υπέρβαση αυτή συνιστά λόγο ακυρώσεως εφόσον έχει αποδειχθεί ότι η παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας έθιξε τα δικαιώματα άμυνας των ενδιαφερομένων επιχειρήσεων⁴⁶.

95. Στη συγκεκριμένη περίπτωση το Πρωτοδικείο διακρίνει τρία στάδια στο πλαίσιο της διοικητικής διαδικασίας ενώπιον της Επιτροπής, τα οποία υποβάλλει σε χωριστή αξιολόγηση.

— Το τμήμα της διαδικασίας *πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων* της 3ης Ιουλίου 1996 χαρακτηρίζεται ως υπερβολικά μακρύ από το Πρωτοδικείο το οποίο αναγνωρίζει συναφώς ρητώς χρονικό διάστημα αδράνειας καταλογιζομένης στην Επιτροπή που υπερβαίνει τα τρία έτη⁴⁷. Εντούτοις, η υπερβολική διάρκεια αυτού του σταδίου της διοικητικής διαδικασίας δεν είναι αφ' εαυτής ικανή να θίξει τα δικαιώματα άμυνας, διότι κατά τον χρόνο εκείνο δεν είχαν ακόμη κοινοποιηθεί στους μετέχοντες αιτιάσεις. Για πρώτη φορά με την εν λόγω ανακοίνωση των αιτιάσεων διατυπώνεται επισήμως κατηγορία και είναι οπωσδήποτε δυνατή η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας⁴⁸.

— Το τμήμα της διαδικασίας που διήρκεσε 16 μήνες *μεταξύ της ανακοινώσεως των αιτιάσεων και της ακρόασης των μετεχουσών επιχειρήσεων* δεν κρίθηκε από το Πρωτοδικείο ως υπερβολικά μεγάλης διάρκειας⁴⁹.

— Το τμήμα της διαδικασίας *μεταξύ της ακρόασης των διαδίκων και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως* —συνολικά 23 μήνες— κρίθηκε μεν από το Πρωτοδικείο ως υπερβολικά μεγάλης διάρκειας⁵⁰. Εντούτοις, κατόπιν διεξοδικότερου ελέγχου κατέληξε ότι δεν εθίγησαν τα δικαιώματα άμυνας των προσφευγουσών από τη διάρκεια του ως άνω τελευταίου σταδίου της διοικητικής διαδικασίας⁵¹.

96. Στη σκέψη 438 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, στην οποία αναφέρεται ο έβδομος λόγος αναιρέσεως, το Πρωτοδικείο αποφαινεται ως προς τη δυνατότητα δικαστικής μείωσης του επιβληθέντος από την Επιτροπή προστίμου. Το Πρωτοδικείο διαπιστώνει ότι οι προσφεύγουσες δεν προσκόμισαν κανένα στοιχείο που να δικαιολογεί την περαιτέρω μείωση του προστίμου, δηλαδή μείωση μεγαλύτερη από αυτή των 100 000 ευρώ στην οποία προέβη ήδη η Επιτροπή. Συνεπώς, δεν πρέπει να γίνει δεκτό το σχετικό αίτημα των προσφευγουσών.

46 — Σκέψεις 73 και 74 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

47 — Σκέψη 77 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

48 — Σκέψεις 78 και 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

49 — Σκέψη 84 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

50 — Σκέψεις 85 και 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

51 — Σκέψεις 86 έως 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

B — Οι κυριότεροι ισχυρισμοί των διαδίκων

97. Η FEG φρονεί ότι το Πρωτοδικείο θα έπρεπε να ακυρώσει την προσβαλλομένη απόφαση της Επιτροπής *ανεξαρτήτως* προσβολής των δικαιωμάτων τους άμυνας για τον λόγο και μόνον της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας.

98. Εν πάση περιπτώσει, το Πρωτοδικείο όφειλε πάντως, κατά την άποψη της FEG, να έχει λάβει υπόψη, για το ζήτημα της ακυρώσεως, και το χρονικό διάστημα *πριν* από την ανακοίνωση των αιτιάσεων της 3ης Ιουλίου 1996. Από τη νομολογία του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου⁵² προκύπτει ότι ήδη η ενημέρωση του κατηγορουμένου ως προς την κίνηση διαδικασίας προσωρινής έρευνας μπορεί να ερμηνευθεί ως κατηγορία⁵³ υπό την έννοια του άρθρου 6 της ΕΣΔΑ⁵⁴. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, στην υπό κρίση υπόθεση καθοριστική σημασία για την εύλογη διάρκεια της διαδικασίας έχει ήδη ο χρόνος από την αποστολή της πρώτης αιτήσεως παροχής πληροφοριακών στοιχείων στη FEG και στην TU το έτος 1991, τουλάχιστον όμως ο χρόνος από την αποστολή της προειδοποιητικής επιστολής της 16ης Σεπτεμβρίου 1991 στη FEG.

52 — Στο εξής και: ΕΔΔΑ.

53 — Στις γραπτές και προφορικές προτάσεις της η FEG αναφέρεται ιδίως στις αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 5ης Φεβρουαρίου 1980, Deweer (σειρά Α, αριθ. 35, σ. 24 § 46), της 15ης Ιουλίου 1982, Eckle (σειρά Α, αριθ. 51, σ. 33 § 73), και της 22ας Μαΐου 1998, Hozee κατά Κάτω Χωρών (*Recueil des arrêts et décisions* 1998-III § 43).

54 — Ευρωπαϊκή Σύμβαση για την προστασία των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και των Θεμελιωδών Ελευθεριών, υπογραφέας στις 4 Νοεμβρίου 1950 στη Ρώμη.

99. Όσον αφορά τα δικαιώματα άμυνας, το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη τις δυσχέρειες, τις οποίες αντιμετωπίζει επιχείρηση με την πάροδο του χρόνου για την προετοιμασία της άμυνάς της. Ειδικότερα, λόγω της αλλαγής του διευθυντικού προσωπικού και άλλων συνεργατών με την πάροδο του χρόνου καθίσταται διαρκώς δυσκολότερο να ανασυσταθούν ενέργειες του παρελθόντος και να ενταχθούν προσηκόντως στο τότε πλαίσιο τους. Επιπλέον, η FEG αμφισβητεί ότι οι παραβάσεις που της αποδίδονται διήρκεσαν και μετά το 1991.

100. Όσον αφορά το ύψος του προστίμου, η FEG αμφισβητεί ότι δεν προσκόμισε κανένα χρήσιμο στοιχείο το οποίο να δικαιολογεί σημαντική μείωση του προστίμου. Επιπλέον, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε πρόδηλο σφάλμα καθόσον αρνήθηκε να προβεί σε μείωση του προστίμου πέραν του μέτρου της μείωσης που είχε ήδη χορηγήσει η Επιτροπή. Η ελάχιστη μόνον μείωση του προστίμου με την προσβαλλόμενη απόφαση της Επιτροπής στηρίχθηκε δηλαδή στο γεγονός της κατανομής της ευθύνης για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας μεταξύ της Επιτροπής και των μετεχουσών επιχειρήσεων⁵⁵. Αντιθέτως, το ίδιο το Πρωτοδικείο διαπίστωσε ότι την ευθύνη για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας φέρει εξ ολοκλήρου η Επιτροπή.

101. Αντιθέτως, κατά την Επιτροπή, με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση το Πρωτοδικείο κινείται στο πλαίσιο της πάγιας νομολογίας, την οποία ορθώς εφάρμοσε στην υπό

55 — Αιτιολογική σκέψη 152 της προσβαλλόμενης αποφάσεως.

κρίση υπόθεση. Ειδικότερα, το Πρωτοδικείο εξέτασε τη διάρκεια της διαδικασίας τόσο πριν όσο και μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων.

104. Όσον αφορά πιθανή μείωση του προ-
στίμου, η Επιτροπή φρονεί ότι οι ισχυρισμοί
της FEG είναι απαράδεκτοι, τουλάχιστον
όμως αβάσιμοι.

102. Τα κριτήρια της ΕΣΔΑ και της νομο-
λογίας του ΕΔΔΑ δεν πρέπει, κατά την
Επιτροπή, να μεταφερθούν άκριτα στο
δίκαιο του ανταγωνισμού. Πριν από το
χρονικό σημείο της ανακοινώσεως των
αιτιάσεων δεν υπάρχει καμία επίσημη κατη-
γορία. Μια προειδοποιητική επιστολή όπως
αυτή που απέστειλαν στην υπό κρίση
υπόθεση οι υπηρεσίες της Επιτροπής διαφέ-
ρει θεμελιωδώς από την τυπική ανακοίνωση
των αιτιάσεων και δεν έχει, κατά συνέπεια,
σημασία για το ζήτημα που ενδιαφέρει εν
προκειμένω, από ποιο χρονικό σημείο η
υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικα-
σίας μπορεί να θίξει τα δικαιώματα άμυνας
των μετεχόντων.

105. Τα επιχειρήματα που προέβαλε η CEF
κινούνται στην ίδια γραμμή με αυτά της
Επιτροπής. Επιπλέον, η CEF φρονεί ότι η
FEG φέρει την κύρια ευθύνη για τη διαδικα-
σία και ότι η διαδικασία αυτή θα μπορούσε
να αποφευχθεί αν η FEG είχε παύσει
εγκαίρως τις παραβάσεις που τη βαρύνουν.

Γ — Εκτίμηση

103. Η Επιτροπή υπογραμμίζει ότι, κατά τη
νομολογία, η διάρκεια και μόνον της διοι-
κητικής διαδικασίας δεν μπορεί να οδηγήσει
στη διαπίστωση του παράνομου χαρακτήρα
και, επομένως, στην ακύρωση της προσβαλ-
λομένης αποφάσεως. Αντιθέτως, είναι ανα-
γκαία η συγκεκριμένη απόδειξη ότι εθίγησαν
τα δικαιώματα άμυνας των μετεχόντων. Η
αναιρεσείουσα, η οποία φέρει συναφώς το
βάρος της αποδείξεως, δεν απέδειξε πειστικά
τέτοια προσβολή. Η Επιτροπή υποστηρίζει
ότι το Πρωτοδικείο εξέτασε επιμελώς τις
επιπτώσεις που είχε επί των δικαιωμάτων
άμυνας της FEG η μεγάλη διάρκεια της
διαδικασίας, ιδίως ορισμένων σταδίων αυτής.

106. Κατά παγιωθείσα εν τω μεταξύ νομο-
λογία, η τήρηση της αρχής της εύλογης
προθεσμίας επιβάλλεται, στον τομέα του
ανταγωνισμού, στις διοικητικές διαδικασίες
που κινούνται κατ' εφαρμογήν του κανονι-
σμού 17 και μπορούν να καταλήξουν στην
επιβολή των κυρώσεων που προβλέπει ο
κανονισμός⁵⁶.

⁵⁶ — Απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2002, C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, C-250/99 P, C-252/99 P και C-254/99 P, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής, αποκαλούμενη «PVC II» (Σύλλογή 2002, σ. I-8375, σκέψη 179).

1. Εισαγωγικές παρατηρήσεις

107. Η αρχή της εύλογης προθεσμίας είναι μια γενική αρχή του κοινοτικού δικαίου, η οποία εμπνέεται από το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ⁵⁷ και κατοχυρώθηκε εν τω μεταξύ και στο άρθρο 41, παράγραφος 1, του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁸ (δικαίωμα χρηστής διοικήσεως)⁵⁹.

57 — Υπό την έννοια αυτή οι αποφάσεις Baustahlgewebe (παρατεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 21) και PVC II (παρατεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 170 και 171). Εν πάση περιπτώσει το Δικαστήριο τόνισε ότι «ο σεβασμός της αρχής της εκατέρωθεν ακρόασης όπως και η τήρηση των λοιπών διαδικαστικών εγγυήσεων που καθιερώνει το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ δεν αφορούν παρά την ενώπιον δικαστηρίου διαδικασία» (απόφαση «Τσιμέντο», παρατεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψη 70). Εξ αυτού έπεται ότι εν πάση περιπτώσει δεν είναι δυνατή άμεση εφαρμογή του άρθρου 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ στη διοικητική διαδικασία της Επιτροπής.

58 — ΕΕ 2000, C 364, σ. 1. Ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν αναπτύσσει βεβαίως ακόμη νομική δεσμευτικότητα παρεμφερή προς αυτήν του πρωτογενούς δικαίου, πλην όμως ως πηγή αναφοράς ασκεί επιρροή στα θεμελιώδη δικαιώματα που διασφαλίζει το κοινοτικό δίκαιο. Βλ. συναφώς τις προτάσεις μου της 8ης Σεπτεμβρίου 2005, στην υπόθεση C-540/03, Κοινοβούλιο κατά Συμβουλίου (απόφαση της 27ης Ιουνίου 2006, Συλλογή, σημείο 108), και της 14ης Οκτωβρίου 2004 στις συνεδिकाσθείσες υποθέσεις C-387/02, C-391/02 και C-403/02, Berlusconi κ.λπ., (Συλλογή 2004, σ. I-3565, σ. I-3568, υποσημείωση 83): υπό την ίδια έννοια τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Poiares Maduro της 29ης Ιουνίου 2004 στην υπόθεση C-181/03 P, Nardone (Συλλογή 2004, σ. I-199, σ. I-201, σημείο 51), του γενικού εισαγγελέα Mischo της 20ής Σεπτεμβρίου 2001 στις συνεδिकाσθείσες υποθέσεις C-20/00 και C-64/00, Booker Aquaculture και Hydro Seafood (απόφαση της 10ης Ιουλίου 2003, Συλλογή 2003, σ. I-7411, σ. I-7415, σημείο 126), του γενικού εισαγγελέα Tizzano της 8ης Φεβρουαρίου 2001 στην υπόθεση C-173/99, BECTU (απόφαση της 26ης Ιουνίου 2001, Συλλογή 2001, σ. I-4881, σ. I-4883, σημείο 28) καθώς και του γενικού εισαγγελέα Léger της 10ης Ιουλίου 2001 στην υπόθεση C-353/99 P, Hautala (απόφαση της 6ης Δεκεμβρίου 2001, Συλλογή 2001, σ. I-9565, σ. I-9567, σημεία 82 και 83): πλέον συγκρατημένος ο γενικός εισαγγελέας Alber στις προτάσεις του της 24ης Οκτωβρίου 2002 στην υπόθεση C-63/01, Evans (απόφαση της 4ης Δεκεμβρίου 2003, Συλλογή 2003, σ. I-14447, σ. I-14451, σημείο 80).

59 — Στην υπό κρίση υπόθεση ο Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν έχει ακόμη εφαρμογή για χρονικούς λόγους, διότι ο Χάρτης δημοσιεύθηκε μετά την έκδοση της προβαλλομένης αποφάσεως. Για το μέλλον πρέπει, εντούτοις, στις διαδικασίες διαπιστώσεως συμπεράσεων να λαμβάνεται υπόψη ότι η Επιτροπή δεσμεύθηκε ρητώς να τηρεί τον Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων, επομένως προέβη σε αυτοδέσμευση (όδλωση του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Romano Prodi, με την ευκαιρία του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Νίκαιας της 7ης Δεκεμβρίου 2000): βλ. επίσης την 37η αιτιολογική σκέψη του κανονισμού 1/2003.

108. Καίτοι οι διαδικασίες στον τομέα του ανταγωνισμού οι στηριζόμενες στον κανονισμό 17 δεν έχουν ποινικό χαρακτήρα και δεν στρέφονται κατά ιδιωτών, αλλά κατά επιχειρήσεων⁶⁰, το Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη, κατά την εφαρμογή επί των διαδικασιών αυτών της αρχής της εύλογης προθεσμίας, την πάγια νομολογία του ΕΔΔΑ σχετικά με το άρθρο 6, παράγραφος 1, της ΕΣΔΑ⁶¹. Κατά τη νομολογία αυτή, η αρχή της εύλογης προθεσμίας μπορεί να τύχει εφαρμογής ήδη πολύ πριν από την τυπική διατύπωση κατηγορίας. Πράγματι, αρκεί ήδη ότι ένα πρόσωπο *κατηγορείται επισήμως* λόγω πράξεως ή ότι τα μέτρα που λαμβάνονται εναντίον του λόγω των υφισταμένων υπονοιών, έχουν *σημαντικές επιπτώσεις στην κατάσταση του*⁶².

109. Υπό την ίδια έννοια, η αρχή της εύλογης προθεσμίας μπορεί να εφαρμόζεται στις διοικητικές διαδικασίες στον τομέα του ανταγωνισμού σαφώς πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, η οποία ομοιάζει προς τυπική κατηγορία. Παρέλκει να εξεταστεί το ζήτημα αν, και σε περίπτωση καταφατικής απαντήσεως, τότε μπορεί να γίνει λόγος, *πριν* από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, για *τυπική κατηγορία*. Πράγματι, στο πλαίσιο

60 — Βλ. συναφώς το άρθρο 15, παράγραφος 4, του κανονισμού 17.

61 — Απόφαση PVC II (παρατεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψη 182).

62 — Γαλλικά: «[L]a période à prendre en considération [...] débute dès qu'une personne se trouve officiellement inculpée ou lorsque les actes effectués par les autorités de poursuite en raison des soupçons qui pèsent contre elle ont des répercussions importantes sur sa situation»· αγγλικά: «[T]he period to be taken into consideration [...] begins at the time when formal charges are brought against a person or when that person has otherwise been substantially affected by actions taken by the prosecuting authorities as a result of a suspicion against him»· βλ. απόφαση του ΕΔΔΑ, Große Kammer, της 17ης Δεκεμβρίου 2004, Pedersen και Baadsgaard κατά Δανίας (προσφυγή 49017/99, § 44): υπό την ίδια έννοια ήδη τις αποφάσεις του ΕΔΔΑ της 16ης Ιουλίου 1971, Ringeisen (σειρά Α, αριθ. 13 § 110), της 10ης Δεκεμβρίου

προκαταρκτικών ερευνών της Επιτροπής, μπορούν τόσο οι έλεγχοι της σύμφωνα με το άρθρο 14 του κανονισμού 17 όσο και οι αιτήσεις της παροχής πληροφοριακών στοιχείων σύμφωνα με το άρθρο 11 του κανονισμού 17 να έχουν «σημαντικές επιπτώσεις» στην κατάσταση των υπόπτων επιχειρήσεων⁶³.

110. Πράγματι, τέτοια μέτρα έρευνας δημιουργούν, κατά κανόνα, στους ενδιαφερομένους την εντύπωση ότι η Επιτροπή έχει έναντι τους την υπόνοια παραβάσεως των άρθρων 81 ΕΚ ή 82 ΕΚ. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο όταν η Επιτροπή, όπως στην υπό κρίση υπόθεση, γνωστοποιεί ότι ασκήθηκε καταγγελία τρίτου και η καταγγελία αυτή προκάλεσε επαρκείς υπόνοιες για τη διεξαγωγή ερευνών. Υπό τις συνθήκες αυτές, η αίτηση παροχής πληροφοριών που απευθύνεται στην οικεία επιχείρηση μπορεί ήδη να συγκριθεί με μια πρώτη ακρόαση του κατηγορουμένου, ο δε έλεγχος της οικείας επιχείρησής με έρευνα των χώρων εγκαταστάσεως του κατηγορουμένου.

111. Συνεπεία τέτοιων μέτρων έρευνας οι ενδιαφερόμενοι καταβάλλουν, κατά κανόνα, σημαντικές προσπάθειες για την προετοιμασία της άμυνάς τους και εξασφαλίζουν ιδίως δικηγορική αρωγή. Πρέπει ίσως να δημιουργηθούν ήδη αποθεματικά για την ενδεχόμενη καταβολή προστίμων και να μελετη-

θούν οι πιθανές αντιδράσεις των συνεταίρων καθώς και του κοινού. Από το χρονικό αυτό σημείο οι ενδιαφερόμενοι αντιμετωπίζουν την αβεβαιότητα ως προς το πότε θα ολοκληρωθεί η εναντίον τους διαδικασία και ποια έκβαση θα έχει. Τελούν, επομένως, υπό έντονη πίεση. Στην κατάσταση αυτή η αρχή της εύλογης προθεσμίας τους εξασφαλίζει ενισχυμένη προστασία που βαίνει πέραν της παραγραφής του δικαιώματος διώξεως⁶⁴.

112. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το *καθοριστικής σημασίας χρονικό διάστημα* για το ζήτημα αν μια διαδικασία έρευνας της Επιτροπής είχε υπερβολικά μεγάλη διάρκεια δεν αρχίζει με την ανακοίνωση των αιτιάσεων, αλλά ήδη με το πρώτο μέτρο έρευνας της Επιτροπής, το οποίο είχε σημαντικές επιπτώσεις για την κατάσταση των οικείων επιχειρήσεων⁶⁵.

113. Όσον αφορά άλλωστε την *εκτίμηση της διάρκειας* της διοικητικής διαδικασίας, πρέπει να γίνει διάκριση των εξής δύο τμημάτων: ενός *πρώτου τμήματος*, το οποίο

63 — Απόφαση PVC II (παραπεμπά στην υποσημείωση 56, σκέψη 182).

64 — Για την παραγραφή του δικαιώματος διώξεως στο δικαιο του ανταγωνισμού βλ. μέχρι τούδε τον κανονισμό (ΕΟΚ) 2988/74 του Συμβουλίου, της 26ης Νοεμβρίου 1974, περί παραγραφής του δικαιώματος διώξεως και εκτελέσεως των αποφάσεων στους τομείς του δικαίου των μεταφορών και του ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας (ΕΕ ειδ. εκδ. 07/001, σ. 241) και για μελλοντικές περιπτώσεις το άρθρο 25 του κανονισμού 1/2003.

65 — Απόφαση PVC II (παραπεμπά στην υποσημείωση 56, σκέψη 182). Άλλη άποψη υποστήριξε ο γενικός εισαγγελέας Misch, ο οποίος στις προτάσεις που ανέπτυξε στις 25 Οκτωβρίου 2001 στην υπόθεση C-250/99 P, PVC II (απόφαση της 15ης Οκτωβρίου 2002, Συλλογή 2002, σ. I-8375, σημεία 40 επ.) έλαβε θέση κατά του συνυπολογισμού του χρονικού διαστήματος που προηγείται της ανακοινώσεως των αιτιάσεων.

αρχίζει με την εκ μέρους της Επιτροπής άσκηση των εξουσιών έρευνας που της παρέχονται και το οποίο εκτείνεται μέχρι την ανακοίνωση των αιτιάσεων, και ενός *δευτέρου τμήματος*, το οποίο εκτείνεται από την ανακοίνωση των αιτιάσεων μέχρι την έκδοση της τελικής αποφάσεως⁶⁶.

114. Όπως προκύπτει από την απόφαση PVC II⁶⁷, η αρχή της εύλογης προθεσμίας τυγχάνει εφαρμογής σε αμφότερα τα τμήματα της διαδικασίας. Εντούτοις, έκαστο των δύο αυτών τμημάτων ανταποκρίνεται σε ίδια εσωτερική λογική: το τμήμα πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, το οποίο αρχίζει με την εκ μέρους της Επιτροπής άσκηση των εξουσιών έρευνας, πρέπει να παρέχει στην Επιτροπή τη δυνατότητα να λαμβάνει, κατόπιν των ερευνών της, θέση ως προς την περαιτέρω διεξαγωγή της διαδικασίας, ενώ το επόμενο τμήμα πρέπει να της παρέχει τη δυνατότητα, μετά την ακρόαση των ενδιαφερομένων, να αποφανθεί οριστικά επί των προσαπτομένων παραβάσεων. Οι διαφορετικοί αυτοί σκοποί έχουν επιπτώσεις επί της συγκεκριμένης εκτιμήσεως του εύλογου χαρακτήρα της προθεσμίας σε κάθε τμήμα της διαδικασίας, προς τον σκοπό της οποίας θα πρέπει να διεξάγεται διεξοδική στάθμιση βάσει όλων των περιστάσεων εκάστης ατομικής περιπτώσεως⁶⁸.

115. Όσον αφορά το πρώτο τμήμα της διαδικασίας, πρέπει κατά τη στάθμιση αυτή να ληφθεί δεόντως υπόψη ότι η Επιτροπή χρειάζεται για την προκαταρκτική έρευνα επαρκή χρόνο, ώστε να μπορεί να εξετάσει

λυσitelώς τις υπόνοιες για παραβάσεις του άρθρου 81 ΕΚ ή 82 ΕΚ. Διαφορετικά, θα υφίστατο ο κίνδυνος μόνιμης αποδυναμώσεως της Επιτροπής ως αρμόδιας για τον ανταγωνισμό αρχής κατά την εφαρμογή των κανόνων της Συνθήκης περί ανταγωνισμού. Ακόμη πρέπει η Επιτροπή να έχει τη δυνατότητα να δώσει προτεραιότητα σε ορισμένες διαδικασίες που εκκρεμούν στις υπηρεσίες της σε σχέση με άλλες⁶⁹. τούτο ισχύει πρωτίτως, όχι όμως μόνον, σε περιόδους κατά τις οποίες οι αρμόδιες υπηρεσίες έχουν προσωρινώς μεγάλο φόρτο εργασίας.

116. Όσον αφορά το δεύτερο τμήμα της διαδικασίας, κατά τη στάθμιση πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι οι έρευνες της Επιτροπής από το χρονικό σημείο της ανακοινώσεως των αιτιάσεων έχουν κατά κανόνα ολοκληρωθεί και πρόκειται μόνον για την ενσωμάτωση στο κείμενο της αποφάσεως των στοιχείων που προέκυψαν από την ακρόαση των οικείων επιχειρήσεων. Στο στάδιο αυτό η Επιτροπή έχει προωθήσει τη διαδικασία σε τέτοιο σημείο, ώστε θα ήταν εφεξής ανεπιεικές να παραμένουν οι μετέχουσες επιχειρήσεις για μεγαλύτερο χρόνο σε αβεβαιότητα ως προς την έκβαση της διαδικασίας. Κατά συνέπεια, τα κριτήρια που πρέπει να τίθενται για τον έλεγχο της διάρκειας της διαδικασίας είναι αυστηρότερα.

66 — Απόφαση PVC II (παραπεύσεια στην υποσημείωση 56, σκέψεις 181 έως 183).

67 — Απόφαση PVC II (παραπεύσεια στην υποσημείωση 56, σκέψεις 182 έως 184).

68 — Επί των εφαρμοστέων κριτηρίων βλ. τις αποφάσεις PVC II (παραπεύσεια στην υποσημείωση 56, σκέψεις 187 και 188) και Baustahlgewebe (παραπεύσεια στην υποσημείωση 16, ιδίως σκέψη 29).

69 — Υπό την έννοια αυτή και οι αποφάσεις της 18ης Σεπτεμβρίου 1992, T-24/90, Automec κατά Επιτροπής (Σύλλογή 1992, σ. II-2223, σκέψη 77), και της 4ης Μαρτίου 1999, C-119/97 P, Uflex κ.λπ. κατά Επιτροπής (Σύλλογή 1999, σ. I-1341, σκέψη 88).

117. Στην υπό κρίση υπόθεση δεν αμφισβητείται ότι η διοικητική διαδικασία ενώπιον της Επιτροπής στα δύο στάδια που εντόπισε το Πρωτοδικείο⁷⁰ —αφενός, πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων και, αφετέρου, μεταξύ της ακροάσεως των μερών και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως — είχε υπερβολικά μεγάλη διάρκεια.

118. Αμφίβολο είναι μόνον αν το Πρωτοδικείο μπορούσε να αποφασίσει χωρίς να υποπέσει σε νομική πλάνη ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διοικητικής διαδικασίας τόσο πριν όσο και μετά από την ανακοίνωση των αιτιάσεων δεν θα πρέπει να έχει ως συνέπεια ούτε την ακύρωση (πρώτος λόγος αναιρέσεως) ούτε την περαιτέρω μείωση του προστίμου (έβδομος λόγος αναιρέσεως).

2. Επί του πρώτου λόγου αναιρέσεως: Υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας και ακύρωση

119. Στο πλαίσιο του πρώτου λόγου αναιρέσεως διαφωνούν η FEG με την Επιτροπή και τους παρεμβαίνοντες υπέρ αυτής ως προς το αν η προσβαλλόμενη απόφαση έπρεπε να ακυρωθεί λόγω της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας.

α) Ακύρωση μόνον στην περίπτωση κατά την οποία θίγονται τα δικαιώματα άμυνας

120. Σημείο αφετηρίας της συλλογιστικής θα πρέπει να είναι ότι κάθε αδικαιολόγητη παράταση της διαδικασίας από την Επιτροπή συνιστά προσβολή διαδικαστικού δικαιώματος των μετεχουσών επιχειρήσεων που προστατεύεται ως θεμελιώδες δικαίωμα. Η αναγνώριση της προσβολής αυτής δεν προϋποθέτει την απόδειξη οποιασδήποτε ζημίας⁷¹.

121. Άλλωστε, κάθε πλημμέλεια της διαδικασίας δεν επιφέρει κατ' ανάγκη τις ίδιες συνέπειες⁷². Η ακύρωση μιας αποφάσεως της Επιτροπής λόγω προσβολής διαδικαστικών δικαιωμάτων των μετεχόντων είναι αντιθέτως επιβεβλημένη μόνον εφόσον η διαδικασία, εάν έλλειπε η προσβολή αυτή,

71 — Βλ. π.χ. τις αποφάσεις PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 191 έως 200) και Baustahlgewebe (παραπεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψεις 26 έως 48), οι οποίες έχουν ως αντικείμενο εξετάσεως αποκλειστικά τον εύλογο χαρακτήρα της διάρκειας της διαδικασίας. Από τη νομολογία του ΕΔΔΑ βλ. την απόφαση Corigliano (παραπεθείσα στην υποσημείωση 62 § 31).

72 — Και η ΕΣΔΑ (απόφαση της 9ης Δεκεμβρίου 1994, Schouten και Meldrum κατά Κάτω Χωρών, σειρά Α, αριθ. 304 § 75) αναγνωρίζει, κατ' αρχήν, ότι η εύλογη κύρωση για παραβίαση της αρχής της εύλογης διάρκειας της διαδικασίας πρέπει να αναζητηθεί στο πλαίσιο του εκάστοτε νομικού συστήματος: γαλλικά: «[...] il appartient en principe aux juridictions nationales de juger ce que doit être, en vertu de leur système juridique, la sanction appropriée pour une violation, imputable à l'une des parties, de l'exigence d'un 'délai raisonnable' [...]»· αγγλικά: «[...] it is in principle for the national courts to decide what the appropriate sanction should be under their legal system for a breach attributable to one of the parties of the 'reasonable time' requirement [...]».

70 — Βλ. συναφώς το σημείο 95 των προτάσεων αυτών.

θα είχε οπωσδήποτε καταλήξει⁷³ σε άλλο αποτέλεσμα⁷⁴.

122. Στο δίκαιο του ανταγωνισμού η προσβολή των διαδικαστικών δικαιωμάτων επηρεάζει, κατά παγία νομολογία, πάντοτε το αποτέλεσμα της διαδικασίας, όταν η προσβολή αυτή έχει δυσχεράνει την άμυνα των μετεχουσών στη διαδικασία επιχειρήσεων⁷⁵.

123. Επομένως μια απόφαση της Επιτροπής πρέπει να ακυρωθεί λόγω υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας μόνον εάν οι μετέχουσες επιχειρήσεις απέδειξαν εμπειρισττωμένα ότι λόγω της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας επηρεάστηκε δυσμενώς η άμυνά τους⁷⁶. Ακόμη και αν το Δικαστήριο δεν έχει ακόμη αποφανθεί ρητώς υπό την έννοια αυτή σε υπόθεση

σχετική με το δίκαιο του ανταγωνισμού⁷⁷, αντίστοιχη θεώρηση μπορεί να συναχθεί από τη νομολογία του σχετικά με παρεμφερείς διαδικασίες, όπου έχει ήδη διαπιστώσει τέτοιο σύνδεσμο μεταξύ της αρχής της εύλογης προθεσμίας και των δικαιωμάτων άμυνας⁷⁸.

124. Μπορεί να συναχθεί εξ αντιδιαστολής το συμπέρασμα ότι η ακύρωση αποφάσεως της Επιτροπής και στην περίπτωση της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας *δεν είναι επιβεβλημένη από νομικής απόψεως*, εφόσον δεν αποδεικνύεται επιπεριστάτωμένα προσβολή των δυνατοτήτων άμυνας των μετεχουσών επιχειρήσεων και, κατά συνέπεια, ουδεμία ένδειξη υπάρχει περί του ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας είχε επιπτώσεις επί του περιεχομένου της αποφάσεως της Επιτροπής⁷⁹. Είναι όμως πάντοτε ενδεχόμενη στις περιπτώσεις αυτές μείωση του προστίμου για λόγους επιείκειας⁸⁰ ή η επιδίκαση εύλογης

73 — Ένα διαφορετικό αποτέλεσμα μπορεί να έγκειται για παράδειγμα στη διαπίστωση λιγότερο σοβαρών παραβάσεων, σε μικρότερο πρόστιμο ή ακόμη και στην παύση της από περαιτέρω διώξεις.

74 — Βλ. αντί πολλών τις αποφάσεις της 10ης Ιουλίου 1980, 30/78, Distillers κατά Επιτροπής (Σύλλογη τόμος 1980/II, σ. 465, σκέψη 26, περί ακροάσεως της συμβουλευτικής επιτροπής), της 14ης Φεβρουαρίου 1990, C-301/87, Γαλλία κατά Επιτροπής (Σύλλογη 1990, σ. I-307, σκέψη 31, σχετικά με την προσβολή του δικαιώματος προηγούμενης ακροάσεως), της 25ης Οκτωβρίου 2005, C-465/02 και C-466/02, Γερμανία και Δανία κατά Επιτροπής (μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Σύλλογη, σκέψεις 36 έως 40, περί γλωσσών ρύθμιση στο πλαίσιο μιας κανονιστικής επιτροπής), και PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 57, σκέψεις 315 έως 328, σχετικά με το δικαίωμα προσβάσεως στα έγγραφα): βλ. επιπλέον για την επιλογή της ορθής νομικής βάσεως και για τη νομοπαραγωγική διαδικασία την απόφαση της 11ης Σεπτεμβρίου 2003, C-211/01, Επιτροπή κατά Συμβουλίου (Σύλλογη 2003, σ. I-8913, σκέψη 52), καθώς και τις προτάσεις μου της 26ης Μαΐου 2005 στην υπόθεση C-94/03, Επιτροπή κατά Συμβουλίου (απόφαση της 10ης Ιανουαρίου 2006, Σύλλογη 2006, σ. I-1, σ. I-4, σημείο 53).

75 — Βλ., σε σχέση με παραβάσεις του δικαιώματος προσβάσεως στα έγγραφα, τις αποφάσεις της 8ης Ιουλίου 1999, C-51/92 P, Hercules Chemicals κατά Επιτροπής (Σύλλογη 1999, σ. I-4235, σκέψεις 77 και 82), και PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 315 έως 317, 321 έως 323).

76 — Υπό την ίδια έννοια —σε σχέση με παραβάσεις του δικαιώματος της προηγούμενης ακροάσεως— π.χ. την απόφαση PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψεις 318 και 324) και την απόφαση «Τσιμέντο» (παραπεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψεις 73 έως 75 και 131).

77 — Βλ. όμως τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Mischo της 25ης Οκτωβρίου 2001, στην υπόθεση C-250/99 P (παραπεθείσα στην υποσημείωση 66, σημεία 76, 80 και 83).

78 — Βλ. συναφώς την απόφαση της 15ης Ιουλίου 2004, C-501/00, Ισπανία κατά Επιτροπής (Σύλλογη 2004, σ. I-6717, σκέψεις 52, 57 και 58), σχετικά με ενίσχυση ΕΚΑΧ, καθώς και τις σχετικές με διαδικασίες διαπίστωσης παραβιάσεων της Συνθήκης αποφάσεις της 21ης Ιανουαρίου 1999, C-207/97, Επιτροπή κατά Βελγίου (Σύλλογη 1999, σ. I-275, σκέψεις 25 έως 27), και της 16ης Μαΐου 1991, C-96/89, Επιτροπή κατά Κάτω Χωρών (Σύλλογη 1991, σ. I-2461, σκέψεις 15 και 16).

79 — Υπό την έννοια αυτή και η απόφαση Baustahlgewebe (παραπεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 49), όπου το Δικαστήριο κατέληξε ότι μια απόφαση του Πρωτοδικείου παρά την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια πρωτοδικής διαδικασίας δεν πρέπει να ανατρέξει, εφόσον δεν υπάρχει καμία ένδειξη ότι η διάρκεια της διαδικασίας είχε επιπτώσεις στην έκβαση της δίκης. Βλ. επιπλέον τις προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Mischo (παραπεθείσες στην υποσημείωση 65, σημεία 75 έως 78 και 84 έως 85).

80 — Υπό την έννοια αυτή η απόφαση Baustahlgewebe (παραπεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψεις 48 και 141 έως 143). Βλ. και τα σημεία 134 έως 152 των προτάσεων αυτών.

αποζημιώσεως⁸¹, εφόσον υποβληθεί, ενδεχομένως, σχετικό αίτημα.

125. Κατά συνέπεια, είναι εσφαλμένη η επιχειρηματολογία της FEG, κατά την οποία η ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως επιβαλλόταν αυτοδικαίως και για τον λόγο και μόνον της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διαδικασίας, επομένως, ανεξαρτήτως ενδεχόμενης προσβολής των δυνατοτήτων άμυνας.

β) Εθίγησαν οι δυνατότητες άμυνας στην υπό κρίση υπόθεση;

126. Πρέπει όμως να εξετασθεί ακόμη αν το Πρωτοδικείο στην υπό κρίση υπόθεση μπορούσε να κρίνει, χωρίς να υποπέσει σε νομική πλάνη, ότι δεν εθίγησαν οι δυνατότητες άμυνας της FEG. Η FEG ισχυρίζεται συναφώς, αφενός, ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη το χρονικό διάστημα πριν από την ανακοίνωση των αιτιάσεων και, αφετέρου, ότι το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη τις συγκεκριμένες δυσκολίες τις οποίες αντιμετώπιζε μια επιχείρηση κατά την προετοιμασία της άμυνάς της.

81 — Έτσι και ο γενικός εισαγγελέας Mischo στις προτάσεις του στην υπόθεση C-250/99 P (παραπεμπά στην υποσημείωση 65, σημείο 79). Ως προς τη δυνατότητα ασκήσεως αγωγής αποζημιώσεως βλ. την απόφαση του Πρωτοδικείου της 20ής Απριλίου 1999, T-305/94, έως T-307/94, T-313/94, T-316/94, T-318/94, T-325/94, T-328/94, T-329/94 και T-335/94, Limburgse Vinyl Maatschappij κ.λπ. κατά Επιτροπής (Συλλογή 1999, σ. II-931, σκέψη 122), που επικυρώθηκε με την απόφαση PVC II του Δικαστηρίου (παραπεμπά στην υποσημείωση 57, σκέψεις 173 έως 178).

127. Με την αναίρεσιβαλλόμενη απόφαση ορθώς το Πρωτοδικείο έκρινε ότι οι οικείες επιχειρήσεις σε περίπτωση συμπράξεων μπορούν να αμυνθούν κατά των αιτιάσεων της Επιτροπής για πρώτη φορά *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Για πρώτη φορά στο εν λόγω (δεύτερο) στάδιο της διαδικασίας, στο οποίο έχουν ολοκληρωθεί οι έρευνες της Επιτροπής και η διοικητική διαδικασία προσλαμβάνει χαρακτήρα κατ'αντιμωλίαν διαδικασίας, ασκούνται οπωσδήποτε τα δικαιώματα άμυνας⁸². Στο χρονικό αυτό σημείο ιδίως οι μετέχουσες επιχειρήσεις έχουν την ευκαιρία προσβάσεως στα έγγραφα και μπορούν να λάβουν θέση επί των αιτιάσεων της Επιτροπής. Αντιθέτως, το πρώτο στάδιο της διαδικασίας είναι αφιερωμένο στις έρευνες της Επιτροπής και, κατά συνέπεια, δεν υφίστανται ακόμη δικαιώματα άμυνας των οικείων επιχειρήσεων. Εάν η Επιτροπή έλθει σε επαφή κατά το πρώτο αυτό στάδιο της διαδικασίας με τις οικείες επιχειρήσεις, πρόκειται για μέτρο που έχει καθαρώς ερευνητικό χαρακτήρα και όχι για πράξη ακροάσεως. Για ευνόητους λόγους δεν προβλέπεται κατά το εν λόγω στάδιο της διαδικασίας ούτε πρόσβαση στα έγγραφα, διότι αυτό θα μπορούσε να θέσει σε σοβαρό κίνδυνο την επιτυχή έκβαση των ερευνών και να συμβάλει στην καθυστέρηση αντί στην επιτάχυνση της διαδικασίας.

128. Επομένως, έστω και αν τα δικαιώματα άμυνας των οικείων επιχειρήσεων ασκούνται αναμφιβόλως *από* της ανακοινώσεως των αιτιάσεων, δηλαδή αποκλειστικά κατά το *δεύτερο* στάδιο της διαδικασίας, εντούτοις το πρώτο στάδιο της διοικητικής διαδικασίας

82 — Υπό την έννοια αυτή υπάρχει πάγια νομολογία· βλ. τις αποφάσεις Hercules Chemicals (παραπεμπά στην υποσημείωση 75, σκέψη 75) και PVC II (παραπεμπά στην υποσημείωση 56, σκέψεις 315 και 316).

δεν είναι άνευ επιρροής στις *δυνατότητες* άμυνας των οικείων επιχειρήσεων.

129. Όσο περισσότερος χρόνος μεσολαβεί μεταξύ των πρώτων μέτρων έρευνας και της ανακοινώσεως των αιτιάσεων τόσο πιθανότερο είναι ότι ενδεχόμενα απενοχοποιητικά αποδεικτικά στοιχεία ως προς τις παραβάσεις που προσάπτονται με την ανακοίνωση των αιτιάσεων μπορούν να συλλεγούν με δυσκολία. Βεβαίως είναι απολύτως δυνατόν να διατηρούν οι επιχειρήσεις αντικειμενικά πληροφοριακά στοιχεία στα βιβλία και στα αρχεία, για να τα έχουν στη διάθεσή τους στην περίπτωση διοικητικών ή δικαστικών προσφυγών⁸³. Όπως όμως ορθώς επισημαίνει η FEG, μπορεί να καταστεί δυσκολότερο με την πάροδο του χρόνου —ανεξαρτήτως του αν ο χρόνος αυτός παρήλθε πριν ή μετά την ανακοίνωση των αιτιάσεων— να προσαχθούν μάρτυρες υπερασπίσεως, ιδίως λόγω των εγγενών στη φύση των πραγμάτων μεταβολών στο διευθυντικό προσωπικό και στους άλλους συνεργάτες των επιχειρήσεων. Το Πρωτοδικείο δεν εξετάζει επαρκώς το ζήτημα αυτό με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση⁸⁴.

130. Ήδη η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια του πρώτου σταδίου της διαδικασίας μπορεί να έχει επιπτώσεις στις μεταγενέστερες δυνατότητες άμυνας των οικείων επιχειρήσεων και να αποδυναμώσει τελικώς τα δικαιώματά τους άμυνας, εάν ασκούνται

στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας. Το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη το ενδεχόμενο αυτό, καθόσον έκρινε ότι η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια του πρώτου σταδίου της διαδικασίας δεν είναι «αφ' εαυτής ικανή» να θίξει τα δικαιώματα άμυνας των μετεχουσών επιχειρήσεων⁸⁵.

131. Επομένως, το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε νομική πλάνη, καθόσον στις σκέψεις 86 έως 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως περιόρισε την έκταση του ελέγχου του στο «αν η [υπερβολικά μεγάλη] διάρκεια [του τελευταίου] σταδίου της διαδικασίας έθιξε τα δικαιώματα άμυνας»⁸⁶. Το Πρωτοδικείο θα έπρεπε να εξετάσει περαιτέρω αν η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια του πρώτου σταδίου της διαδικασίας, το οποίο προηγείται της ανακοινώσεως των αιτιάσεων μπορούσε να καταλήξει σε περιορισμό των μεταγενεστέρων δυνατοτήτων άμυνας των μετεχουσών επιχειρήσεων, ιδίως αν η FEG απέδειξε τον περιορισμό αυτόν κατά τρόπο πειστικό.

132. Η προσέγγιση αυτή άλλωστε ουδόλως ισοδυναμεί με χρονική επίσπευση της ασκήσεως των δικαιωμάτων άμυνας. Η ακρόαση των μετεχουσών επιχειρήσεων και το δικαίωμά τους για πρόσβαση στα έγγραφα ασκούνται αποκλειστικά στο δεύτερο στάδιο της διαδικασίας, επομένως στον χρόνο *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Εντούτοις, αυτό δεν αποκλείει το ενδεχόμενο να επηρεάζονται δυσμενώς οι *δυνατότητες* άμυνας και, επομένως, να θίγονται και τα δικαιώματα άμυνας λόγω της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας των προκαταρκτικών ερευνών και μάλιστα λόγω παρατεταμένης αδράνειας της Επιτροπής κατά τη διάρκεια του πρώτου σταδίου της διαδικασίας.

83 — Υπό την έννοια αυτή, η σκέψη 87 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

84 — Στο πρόβλημα της μεταβολής του προσωπικού αναφέρθηκε η FEG ήδη κατά την ενώπιον του Πρωτοδικείου διαδικασία (υπόθεση T-5/00) στο σημείο 46 του δικογράφου της προσφυγής της καθώς και στο σημείο 49 του υπομνήματος απαντήσεως. Εντούτοις το Πρωτοδικείο ουδόλως αναφέρεται στο ζήτημα αυτό με την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση, ούτε καν έμμεσα στις σκέψεις 86 έως 93.

85 — Σκέψεις 78 και 79 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

86 — Σκέψη 86 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως. Ως προς την έκταση του ελέγχου, βλ. επίσης σκέψη 93 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

133. Επειδή η αναρρισιβαλλόμενη απόφαση δεν περιέχει συναφώς διαπιστώσεις, πρέπει να αναρριθεί και —επειδή η υπόθεση δεν είναι ώριμη προς εκδίκηση—, σύμφωνα με το άρθρο 61, παράγραφος 1, του Οργανισμού του Δικαστηρίου, πρέπει να αναπεμφθεί στο Πρωτοδικείο για να την κρίνει.

3. Επί του εβδόμου λόγου αναρρέσεως: μείωση του προστίμου

134. Καθόσον από την ανωτέρω ανάλυση προκύπτει ότι ο πρώτος λόγος αναρρέσεως οδηγεί ήδη στην αναίρεση της αναρρισιβαλλόμενης αποφάσεως στο σύνολό της, θα λάβω κατωτέρω επικουρικώς και μόνον θέση επί του ζητήματος ενδεχόμενης μείωσης του προστίμου, η οποία αποτελεί αντικείμενο του εβδόμου λόγου αναρρέσεως.

135. Με τον υπό κρίση λόγο αναρρέσεως, η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο ότι κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας που διαθέτει (άρθρο 229 ΕΚ και άρθρο 17 του κανονισμού 17) υπέπεσε σε *πρόδηλη πλάνη*. Ειδικότερα, το Πρωτοδικείο δεν έλαβε υπόψη ότι την ευθύνη για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας φέρει αποκλειστικά η Επιτροπή και ότι η σχετική ευθύνη δεν κατανέμεται, όπως αρχικώς δέχθηκε η Επιτροπή⁸⁷, μεταξύ αυτής και των μετεχουσών επιχειρήσεων.

136. Κατά πάγια νομολογία δεν εναπόκειται στο Δικαστήριο, όταν αποφαινείται επί νομικών ζητημάτων στο πλαίσιο αιτήσεως αναρρέσεως, να υποκαθιστά, για λόγους επιείκειας, την κρίση του στην κρίση του Πρωτοδικείου, το οποίο αποφαινεται κατά πλήρη δικαιοδοσία, επί του ύψους των προστίμων που επιβάλλονται σε επιχειρήσεις που παραβιάζουν το κοινοτικό δίκαιο⁸⁸. Εν πάση περιπτώσει, το Δικαστήριο μπορεί να εξετάσει αν το Πρωτοδικείο υπέπεσε σε *πρόδηλη πλάνη* ή παραβίασε την αρχή της αναλογικότητας ή της ισότητας⁸⁹. Επομένως, στο μέτρο που η FEG προσάπτει στο Πρωτοδικείο πρόδηλη πλάνη κατά την άσκηση της πλήρους δικαιοδοσίας του ως προς το ύψος του προστίμου, ο έβδομος λόγος αναρρέσεως είναι παραδεκτός.

137. Επί της ουσίας, *πρόδηλη πλάνη* μπορεί, πρώτον, να γίνει δεκτή όταν το Πρωτοδικείο δεν λαμβάνει υπόψη την έκταση των εξουσιών στο πλαίσιο της πλήρους δικαιοδοσίας του, σύμφωνα με το άρθρο 229 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του κανονισμού 17. Δεύτερον, πρόδηλη πλάνη υπάρχει και όταν το Πρωτοδικείο δεν έλαβε συνολικά υπόψη, πριν από την έκδοση της αποφάσεώς του περί του ύψους του προστίμου, όλα τα πραγματικά περιστατικά και επιχειρήματα, τα οποία στη συγκεκριμένη περίπτωση είναι σημαντικά για την απόφαση επί του ύψους του προστίμου⁹⁰.

88 — Απόφαση της 28ης Ιουνίου 2005, C-189/02 P, C-202/02 P, C-205/02 P έως C-208/02 P και C-213/02 P, Dansk Rørindustri κ.λπ. (μη δημοσιευθείσα ακόμη στη Συλλογή, σκέψη 245). Βλ. επίσης τις αποφάσεις της 6ης Απριλίου 1995, C-310/93 P, BPB Industries και British Gypsum κατά Επιτροπής (Συλλογή 1995, σ. I-865, σκέψη 34), της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-291/98 P, Sarrió κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-9991, σκέψη 73), Baustahlgewebe (παραπεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 129), και PVC II (παραπεθείσα στην υποσημείωση 56, σκέψη 614).

89 — Απόφαση «Τσιμέντο» (παραπεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψη 365).

90 — Υπό την ίδια έννοια οι αποφάσεις Dansk Rørindustri (παραπεθείσα στην υποσημείωση 88, σκέψεις 244 και 303), και Baustahlgewebe (παραπεθείσα στην υποσημείωση 16, σκέψη 128).

87 — Αιτιολογική σκέψη 152 της προσβαλλομένης αποφάσεως.

138. Όσον αφορά, κατ' αρχάς, την *έκταση των εξουσιών του Πρωτοδικείου* στο πλαίσιο του άρθρου 229 ΕΚ, πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι η εξουσία πλήρους δικαιοδοσίας δεν συνδέεται με τα ίδια κριτήρια όπως η ακύρωση της προσβαλλομένης αποφάσεως. Ειδικότερα, η πλήρης δικαιοδοσία δεν αποτελεί απλό έλεγχο της νομιμότητας της αποφάσεως της Επιτροπής. Αντιθέτως, είναι δυνατόν να ληφθούν υπόψη και λόγοι σκοπιμότητας και επιείκειας. Πρέπει ακριβώς να ληφθούν υπόψη διαδικαστικές πλημμέλειες, όπως η παραβίαση της αρχής της εύλογης προθεσμίας, οι οποίες —όπως ήδη τονίστηκε⁹¹— συνιστούν προσβολή των θεμελιωδών δικαιωμάτων, ακόμη και αν δεν είχαν επιπτώσεις στο περιεχόμενο της αποφάσεως της Επιτροπής και, επομένως, δεν οδηγούν στην ακύρωσή της.

139. Αυτό δέχθηκε ορθώς το Πρωτοδικείο στην υπό κρίση υπόθεση και έκρινε ότι μπορούσε να μειώσει επιπλέον το επιβληθέν πρόστιμο για τον λόγο και μόνον της υπερβολικά μεγάλης διάρκειας της διοικητικής διαδικασίας για την οποία ήταν υπεύθυνη η Επιτροπή⁹². Συναφώς το Πρωτοδικείο δεν υπέπεσε σε πρόδηλη πλάνη.

140. Άλλως έχουν τα πράγματα, όσον αφορά την υποχρέωση του Πρωτοδικείου να λάβει πλήρως υπόψη όλα τα αποφασιστικής σημασίας πραγματικά περιστατικά.

141. Στα αποφασιστικής σημασίας πραγματικά περιστατικά στο πλαίσιο της αρμοδιότητας πλήρους δικαιοδοσίας ανήκε ιδίως, στην υπό κρίση υπόθεση, η ευθύνη της Επιτροπής για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια των δύο τμημάτων της διοικητικής διαδικασίας, επομένως όχι μόνον για υπέρβαση του κατά κανόνα αναγκαίου χρόνου μεταξύ της ακρόασης των μερών και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως, αλλά και για την περίοδο αδράνειας της Επιτροπής που διήρκεσε άνω των τριών ετών *πριν από* την ανακοίνωση των αιτιάσεων στο στάδιο των προκαταρκτικών ερευνών.

142. Μολονότι το Πρωτοδικείο διαπιστώνει στην αρχή της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεώς του την ευθύνη της Επιτροπής για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια *αμφοτέρων* των σταδίων της διοικητικής διαδικασίας⁹³, λαμβάνει στη συνέχεια υπόψη, στο πλαίσιο της αρμοδιότητας πλήρους δικαιοδοσίας, μόνον την ευθύνη της για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια ενός εκ των δύο σταδίων, δηλαδή για το διάστημα μεταξύ της ακρόασης των μερών και της εκδόσεως της προσβαλλομένης αποφάσεως. Τούτο καθίσταται ιδιαίτερος σαφές στη σκέψη 436 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, με την οποία αρχίζουν οι σκέψεις του Πρωτοδικείου για το ύψος του προστίμου. Εκεί γίνεται παραπομπή στη σκέψη 85 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, επομένως στο κεφάλαιο το οποίο εξετάζει την ευθύνη της Επιτροπής για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων. Αντιθέτως δεν γίνεται οποιαδήποτε παραπομπή στη σκέψη 77 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως, από την οποία προκύπτει η ευθύνη της Επιτροπής για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας *πριν από* την ανακοίνωση των αιτιάσεων.

91 — Βλ. τα σημεία 120 έως 124 των προτάσεων αυτών.

92 — Βλ. το σημείο 436 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

93 — Βλ. σκέψεις 77 και 85 της αναιρεσιβαλλομένης αποφάσεως.

143. Επειδή το Πρωτοδικείο παρέλειψε, κατά συνέπεια, να λάβει υπόψη, ενόψει ενδεχόμενης δικαστικής μείωσης του προστίμου, και την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας *πριν* από την ανακοίνωση των αιτιάσεων, άσκησε κατά προδήλως εσφαλμένο τρόπο την εξουσία πλήρους δικαιοδοσίας που διαθέτει κατά το άρθρο 229 ΕΚ σε συνδυασμό με το άρθρο 17 του κανονισμού 17.

144. Επομένως, ακόμη και αν η αναίρεσιβαλλόμενη απόφαση —αντίθετα προς την υποστηριζόμενη εν προκειμένω άποψη⁹⁴— δεν αναιρεθεί πλήρως ήδη βάσει του πρώτου λόγου αναίρεσεως, θα έπρεπε εν πάση περιπτώσει να αναιρεθεί βάσει του εβδόμου λόγου αναίρεσεως καθόσον το Πρωτοδικείο απέρριψε το αίτημα της FEG για μείωση του προστίμου που της επιβλήθηκε. Στην περίπτωση αυτή, η διαφορά θα ήταν επίσης ώριμη προς εκδίκαση και το Δικαστήριο θα μπορούσε το ίδιο να την κρίνει οριστικά σύμφωνα με το άρθρο 61, παράγραφος 1, του Οργανισμού του. Ιδίως θα μπορούσε το ίδιο το Δικαστήριο να αποφασίσει οριστικά τη μείωση του προστίμου που επέβαλε η Επιτροπή⁹⁵.

145. Στην υπό κρίση υπόθεση η ίδια η Επιτροπή προέβη, ήδη κατά τον υπολογισμό του ύψους του προστίμου με την προσβαλλόμενη απόφαση, σε μείωση κατά 100 000 ευρώ. Εν πάση περιπτώσει, δεν διέκρινε συναφώς μεταξύ των διαφόρων διαδικαστι-

κών πλημμελειών των οποίων γίνεται μνεία στην απόφαση, οπότε δεν μπορεί να διαγνωσθεί, ποιο τμήμα του ποσού των 100 000 ευρώ αφορά ειδικά την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας. Δεν διέκρινε επίσης μεταξύ των δύο τμημάτων της διοικητικής διαδικασίας. Ομοίως δεν θεώρησε ότι είναι η μόνη υπεύθυνη για την υπερβολικά μεγάλη διάρκεια της διαδικασίας σε αμφοτέρω τα στάδια της διαδικασίας, όπως διαπίστωσε το Πρωτοδικείο⁹⁶. Υπό τις συνθήκες αυτές, δεν ελήφθη επαρκώς υπόψη η προσβολή των δικαιωμάτων άμυνας της FEG με τη μείωση του προστίμου στην οποία προέβη η ίδια η Επιτροπή.

146. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω, θα ήταν δικαιολογημένη μια περαιτέρω μείωση του προστίμου. Ως αφετηρία θα μπορούσε συναφώς να ληφθεί το ποσό των 50 000 ευρώ, κατά το οποίο το ίδιο το Δικαστήριο μείωσε το πρόστιμο στην υπόθεση *Baustahlgewebe*⁹⁷. Στην υπόθεση εκείνη το πρόστιμο που επέβαλε αρχικώς η Επιτροπή ήταν ως προς την τάξη του μεγέθους του παρεμφερές προς αυτό της FEG.

147. Επιπλέον, στην υπό κρίση υπόθεση πρέπει να δοθεί έμφαση ιδίως στο γεγονός ότι η Επιτροπή κατά τις διαπιστώσεις του Πρωτοδικείου φέρει την ευθύνη για την περίοδο αδράνειας άνω των τριών ετών. Κατά συνέπεια, κρίνεται εύλογο για κάθε πλήρες έτος της εν λόγω αδράνειας στο στάδιο της διαδικασίας *πριν από* την ανα-

94 — Βλ. συναφώς τις αναλύσεις μου επί του πρώτου λόγου αναίρεσεως στα σημεία 117 έως 131 των προτάσεων αυτών.

95 — Έτσι στην απόφαση «Τσιμέντο» (παραπεθείσα στην υποσημείωση 13, σκέψεις 384 και 385).

96 — Αιτιολογικές σκέψεις 151 έως 153 της προσβαλλομένης αποφάσεως.

97 — Απόφαση παρατεθείσα στην υποσημείωση 16, ιδίως σκέψη 141.

κοίνωση των αιτιάσεων να μειωθεί το πρόστιμο κατά το προαναφερθέν ποσό των 50 000 ευρώ, επομένως συνολικά κατά 150 000 ευρώ. Περαιτέρω, θα πρέπει και η υπερβολικά μεγάλη διάρκεια του σταδίου της διαδικασίας *μετά* την ανακοίνωση των αιτιάσεων να ληφθεί υπόψη με την περαιτέρω μείωση κατά 50 000 ευρώ. Εξ αυτών θα προέκυπτε συνολικό ποσό 200 000 ευρώ, κατά το οποίο το Δικαστήριο θα μπορούσε να μειώσει το πρόστιμο, το οποίο έχει επί του παρόντος καθοριστεί στα 4 400 000 ευρώ.

αναιρέσει την αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση βάσει του εβδόμου λόγου αναιρέσεως⁹⁹, εν πάση περιπτώσει καθόσον αυτή απορρίπτει το αίτημα της FEG για μείωση του προστίμου που της επιβλήθηκε. Στην περίπτωση αυτή θα πρέπει να μειώσει το πρόστιμο και να απορρίψει το ένδικο μέσον κατά τα λοιπά.

VI — Δικαστικά έξοδα

Δ — Προσωρινό συμπέρασμα επί του πρώτου και του εβδόμου λόγου αναιρέσεως

148. Κατά την προτεινόμενη εν προκειμένω λύση ως προς τον πρώτο λόγο αναιρέσεως⁹⁸ η αναιρεσιβαλλόμενη απόφαση πρέπει να αναρριστεί στο σύνολό της και η υπόθεση να αναπεμφθεί στο Πρωτοδικείο.

149. Εντούτοις, αν το Δικαστήριο κρίνει —αντιθέτως προς την υποστηριζόμενη εν προκειμένω άποψη— ότι ο πρώτος λόγος αναιρέσεως είναι αβάσιμος, θα πρέπει να

150. Κατά το άρθρο 122, πρώτο εδάφιο, του Κανονισμού Διαδικασίας, όταν η αίτηση αναιρέσεως απορρίπτεται ως αβάσιμη ή όταν γίνεται δεκτή και το Δικαστήριο κρίνει το ίδιο οριστικά τη διαφορά, αποφαιίνεται και επί των εξόδων.

151. Επειδή όμως η υπόθεση κατά την προτεινόμενη εν προκειμένω λύση ως προς τον πρώτο λόγο αναιρέσεως πρέπει να αναπεμφθεί εν όλω στο Πρωτοδικείο, θα πρέπει το Δικαστήριο να επιφυλαχθεί ως προς τα δικαστικά έξοδα¹⁰⁰.

98 — Σημεία 117 έως 133 των προτάσεων αυτών.

99 — Βλ. συναφώς τα σημεία 134 έως 147 των προτάσεων αυτών.

100 — Βλ. συναφώς, για παράδειγμα, τις αποφάσεις της 16ης Νοεμβρίου 2000, C-279/98 P, Cascades κατά Επιτροπής (Συλλογή 2000, σ. I-9693, σκέψη 82), της 3ης Ιουλίου 2003, C-83/01 P, C-93/01 P και C-94/01 P, Chronopost κ.λπ. κατά Ufex κ.λπ. (Συλλογή 2003, σ. I-6993, σκέψη 45), και της 29ης Απριλίου 2004, C-111/02 P, Κοινοβούλιο κατά Reynolds (Συλλογή 2004, σ. I-5475, σημείο 3 του διατακτικού).

VII — Πρόταση

152. Βάσει των προηγούμενων σκέψεων, προτείνω στο Δικαστήριο να αποφανθεί ως εξής:

- 1) Αναιρεί την απόφαση του Πρωτοδικείου των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων της 16ης Δεκεμβρίου 2003, στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις T-5/00 και T-6/00.
- 2) Αναπέμπει την υπόθεση στο Πρωτοδικείο.
- 3) Επιφυλάσσεται ως προς τα δικαστικά έξοδα.